

STUDIE VOOR EEN HERINRICHTING VAN DE SPEEL- EN SPORTTERREINEN IN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

EINDVERSLAG – JULI 2009

INHOUD

0. Inleiding	1
1. Focus op drie wijken.....	2
1.1. Laken.....	2
1.1.1. Sociaal-stedenbouwkundig profiel.....	2
1.1.2. De geanalyseerde speelterreinen.....	2
1.1.3. Synthese.....	2
1.2. Flagey.....	6
1.2.1. Sociaal-stedenbouwkundig profiel.....	6
1.2.2. De geanalyseerde speelterreinen.....	6
1.2.3. Synthese.....	6
1.3. Clemenceau-Memling.....	9
1.3.1. Sociaal-stedenbouwkundig profiel.....	9
1.3.2. De geanalyseerde speelterreinen.....	9
1.3.3. Synthese.....	9
1.4. Moortebeek – Peterbos.....	13
1.5. De werking van twee belangrijke speelterreinen.....	14
1.5.1. Rood Klooster.....	14
1.5.2. Georges Henri.....	14
1.6. Synthese van de analyse van de wijken, algemene trends en belangrijkste ervaringen	16
2. Inventaris van de formele speel- en sportterreinen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.....	18
2.1. Essentiële cijfers.....	18
2.2. Kaarten.....	19
3. Het bestaande aanbod en de potentiële behoeften in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.....	21
3.1. De zones met een tekort.....	21
3.2. De actieprioriteiten.....	22
3.2.1. Niet-prioritaire zones.....	22
3.2.2. Een selectie voor de bewoners.....	22
3.2.3. De prioritaire zones.....	23
4. Aanbevelingen voor de speelruimten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	25
4.1. Gedragslijnen.....	25
4.2. Inplanting van de speelruimten.....	28
4.2.1. Spelen in de groene ruimten.....	28
4.2.2. Andere openbare ruimten.....	31
4.3. Inrichting van speelterreinen.....	32
4.3.1. Basisprincipe: het relatieve belang van de speeluitrustingen.....	32
4.3.2. Inrichting en doelgroepen.....	32
4.3.3. Diversifiëren van de types van speelterreinen.....	33
4.4. Participatieve acties.....	35
4.5. Speelruimte plannen.....	36
4.5.1. Een index van de speelruimten voor Brussel: een strategisch planningsinstrument	36
4.5.2. Evolueren naar het gewenste uitstralingsniveau voor elke speelruimte.....	36
4.5.3. Speelruimte(n) met gewestelijke ambities?.....	40
4.6. Herinrichting van het speelnetwerk.....	44
4.6.1. Kwalitatieve aspecten.....	44

4.6.2. De rol van de informele speelruimten	45
5. Conclusies.....	47
Krachtlijnen voor een herinrichting van het speelnwterk	47

0. Inleiding

In de stedelijke ruimte is de speelse dimensie van fundamenteel belang, hoewel ze in het verleden niet altijd naar waarde werd geschat. De mogelijkheid tot spelen en sporten die de openbare ruimte biedt, is onontbeerlijk, op alle niveaus:

Op het niveau van de stad is ze rechtstreeks van invloed op de aantrekkelijkheid als woonbuurt, aangezien speelterreinen, die toch een bijzonder kenmerk zijn van de stad, tot de uitrustingen behoren die gezinnen met kinderen zoeken.

Op het niveau van de wijk vormt ze een van de hefboomen voor aanpassing van de inrichtingen aan de specifieke lokale behoeften.

Op het niveau van het individu draagt ze bij aan de psychomotorische, lichamelijke en sociale ontwikkeling van kinderen én volwassenen.

Kortom, de mate waarin de openbare ruimte uitnodigt tot spelen vormt een essentieel ingrediënt van de kwaliteit van het leven in de stad.

In een algemene context van verdichting van het stedelijk weefsel wordt de mogelijkheid tot spelen fundamenteel voor de kwaliteit van de leefomgeving. Veel private speelruimte verdwijnt immers geleidelijk:

- Braakliggende en onbebouwde percelen verstedelijken geleidelijk (en snel), terwijl de druk van de vraag op de Brusselse vastgoedmarkt zeer groot is;
- Woningen worden kleiner, zowel in Brussel als in de meeste grote steden, met bovendien het verschijnsel van de opsplitsing van eengezinswoningen. Er zijn dus meer woningen op dezelfde ruimte, en minder woningen met een tuin.

Een ommekeer moet dan ook dringend worden ingezet opdat de openbare ruimte, door zijn inrichting of beheer, het dalende aanbod van speelmogelijkheden in de privéruimte zou kunnen compenseren.

Deze studie wil ‘redenen en argumenten aanreiken (...) voor de grote strategische oriëntaties die moeten worden genomen en de specifiekere lokale benaderingen die moeten worden gekozen’ (bijzonder bestek) met het oog op een herinrichting van het spelnetwerk.

Ze legt de grondslag voor een denkoefening die de overgang van het bestaande spelnetwerk naar een gepland spelnetwerk mogelijk moet maken.

Het verslag van de studie bestaat uit drie delen:

In de eerste plaats een close-up van de drie wijken die grondig werden geanalyseerd om alle belangrijke en veralgemeenbare elementen aan het licht te brengen:

- Sociaal-stedenbouwkundig profiel (statistische analyse),
- Werking van de speelruimte en tevredenheid (enquêtes onder gebruikers, sessies in de lagere scholen, observaties op het terrein)

Vervolgens een globale analyse, voor het hele Gewest, uitgevoerd in twee fasen:

- Opstelling van een volledige inventaris van de formele speel- en sportterreinen in het BHG, in de vorm van een Geografisch InformatieSysteem (GIS);
- Denkoefening over de afstemming tussen dit aanbod en de potentiële vraag, benaderd op basis van statische factoren;

Tot slot de uitwerking van tal van aanbevelingen die een herinrichting van het spelnetwerk kunnen sturen, van het meest specifieke (inrichting van een welbepaald speelplein) tot het meest algemene niveau (planning).

Het verslag is aangevuld met een cartografische en statistische bundel, die alle kaarten omvat waarnaar in het verslag en de bijlagen wordt verwezen.

1. Focus op drie wijken

De drie wijken die hieronder worden geanalyseerd, staan op kaart Q.0 van de cartografische en statistische bundel.

1.1. Laken

1.1.1. Sociaal-stedenbouwkundig profiel

De wijk *Laken* is de meest uitgestrekte van de bestudeerde wijken. Ze is geconcentreerd rond het park van Laken en strekt zich uit van de gewestgrens in het noorden tot aan het kanaal. De statistische sectoren waaruit ze bestaat, vertegenwoordigen dus zeer gevarieerde profielen.

De aanwezigheid van het plateau van de Heizel en van de koninklijke domeinen midden in deze perimeter zorgt voor een fundamentele onderbreking tussen de volkrijke wijken van de perimeter. Deze laatste vormen twee gehelen, aan weerszijden van het plateau:

Het eerste, ten zuiden van de Heizel, strekt zich uit langs de Houba De Strooperlaan:

- Het dichtst bij het kanaal bevinden zich de meest achtergestelde sectoren, waarvoor de Paleizenstraat Over de Bruggen representatief is;
- Meer naar het noorden hebben de wijken rondom de Prins Leopoldsquare een iets gunstiger profiel (in termen van inkomens, gezinsgrootte, enz.), maar vooral de inrichting van de Prins Leopoldsquare als groot speelplein voor alle leeftijden is een gunstig gegeven.
- Het profiel van de wijken rond de Stiénonlaan is nóg iets gunstiger (hogere inkomens, kleinere gezinnen, grotere bewoonde oppervlakte per bewoner, ...);
- Tot slot benadert de Modelwijk meer de omgeving van de Prins Leopoldsquare, het feit dat ze vrijwel uitsluitend uit appartementen bestaat buiten beschouwing gelaten. De openbare ruimte is hier ruim en verzorgd, met name wat de speeluitrustingen betreft.

Ten noorden van de Heizel zijn de statistische indicatoren veel gunstiger. De stedenbouwkundige vorm is hier evenwel zeer variabel: grote villa's aan de Meysseleaan, appartementsgebouwen in open bebouwing voor Mutsaard, kleine appartementsgebouwen in gesloten bebouwing rond de Jean de Bolognelaan.

1.1.2. De geanalyseerde speelterreinen¹

Formele speelterreinen: Modelwijk, Magnolia, Koloniaal Park, Sobieski, Prins Leopold

Voetbalterreinen: Modelwijk, Magnolia, Prins Leopold, Park van Laken

Informele speelruimte: Park van Laken, Koloniaal Park, Sobieski, Tuinen van de Bloemist

1.1.3. Synthese²

In het algemeen kunnen we stellen dat er een **grote tevredenheid** is over de verschillende (formele en informele) speelterreinen in Laken. De wijk beschikt over grote recreatiezones én kleinere speelruimten op wijkniveau. Deze combinatie maakt de wijk interessant en goed voorzien. Het feit dat de verschillende speelruimten geïntegreerd zijn in een groene structuur (groene ruimte, park) en gelegen zijn langs een groene promenade, biedt een aanzienlijke meerwaarde. De openbare ruimte waarbinnen de kinderen zich kunnen verplaatsen en vrij kunnen lopen en spelen blijft dan ook vrij groot. Vrij kunnen bewegen blijkt (volgens interviews

¹ Zie bijlage *Tevredenheidonderzoek*, p.9

² Zie Cartografische en statistische bundel, kaart Q.1

en enquêtes in de klassen) een belangrijke indicator om de speelwaarde voor kinderen in de stad te beoordelen.

Speelruimten en speelwaarde

Er is evenwel weinig diversiteit wat de types van **speelterreinen** betreft. De terreinen hebben vaak dezelfde klassieke structuur: een afgebakende ruimte met uitrustingen. Dit beperkt bepaalde creatievere types van spel (fantasie, bouwen, ontdekken, ...). Uit de inventaris blijkt ook dat de ruimten hoofdzakelijk gericht zijn tot de volgende leeftijdscategorieën: 3 tot 7 jaar en 3 tot 12 jaar. Voor de allerkleinsten (0 tot 3 jaar) zijn er geen speelterreinen. Wij menen ook dat het interessant zou zijn de mogelijkheden van avontuurlijke spelen in een natuurlijke omgeving te bevorderen. De verschillende parken krijgen een verschillende beoordeling. Het Park van de Bloemist en het Park van Laken zijn het populairst. Het eerste door zijn originaliteit, zijn bloemen, zijn dieren en de aanwezigheid van water. Het tweede door de open ruimte, de natuurlijke waarde, de kwaliteit van de lucht en het gevoel van vrijheid dat men hier ervaart... Hoewel deze plekken dus niet over specifieke uitrustingen beschikken, krijgen ze wel de beste waardering.

Speelruimten en geografische distributie

De geografische distributie van de verschillende speelterreinen is duidelijk en bevredigend. Toch zijn er enkele zones die niet beschikken over een speelruimte in de buurt, met name ten oosten van het Brugmann-ziekenhuis, de wijk rond de Reper-Vrevenstraat en de omgeving van de Tuinbouwerstraat.

Kinderen met beperkte mobiliteit

Binnen de bestudeerde perimeter werd geen enkel speelterrein aangelegd met een volledige toegankelijkheid (op het vlak van inplanting, inrichting en uitrusting) voor kinderen met een beperkte mobiliteit als uitgangspunt. Op verschillende plekken kunnen deze kinderen wel in het gezelschap van spelende kinderen vertoeven. Dit is bijvoorbeeld het geval op de Prins Leopoldsquare waar kinderen met een rolstoel zich binnen het park en tussen de uitrustingen kunnen verplaatsen. Uitrustingen die door iedereen kunnen worden gebruikt (en die voor iedereen toegankelijk zijn), zijn er niet. Het speelterrein is vaak niet toegankelijk door een onaangepaste aanleg van de bodem. Bijvoorbeeld: hellende vlakken, te hoge zandbakranden, een te grote zandoppervlakte als valbodem, een te smalle ingang, kleine treden, ...

Speelruimten en uitstralingsniveau

In het kader van deze tevredenheidsenquête werden de verschillende speel- en sportruimten ingedeeld volgens hun uitstraling (*cf. infra*). Het uitstralingsniveau geeft een indicatie van de omvang van een speel-, sport- of groene ruimte.

Uitstraling op het niveau van de straat: een ruimte die een aangrenzende straat of straten in de buurt bedient.
Uitstraling op het niveau van de wijk (of de sector): een ruimte die een wijk of een sector bedient. Een wijk is een woongebied dat is afgebakend (door verkeersassen, water, infrastructuur, ...). Een sector is een gebied dat bestaat uit verschillende gebouwen die een eenheid vormen op het vlak van ruimtelijke ordening en op sociaal niveau.
Uitstraling op het niveau van de gemeente: een speelruimte die een gemeente of verschillende gemeenten bedient.
Uitstraling op het niveau van het gewest: een die het Brussels Hoofdstedelijk Gewest of een groot deel ervan bedient.

Het noordoostelijke gedeelte van de wijk (Park van Laken en Ossegempark) heeft een eerder gewestelijk karakter. Het Sobieskipark, het Koloniaal Park en het Park van de Bloemist hebben een gemeentelijk karakter en richten zich meer tot de wijk. Deze 3 parken zijn onderling verbonden door een gewestelijke doorgang (groene wandeling). De andere speelruimten zijn

vooral gericht op de wijk. Hieronder vindt u de lijst van de formele en informele speelruimten en hun uitstraling (opgesteld op basis van interviews, enquêtes in de klassen en bezoeken op het terrein).

Voetballen, vrij rondlopen, bewegen

Voetbal lijkt de meest beoefende activiteit in de openbare ruimte in Laken. Er zijn twee voetbalterreinen in het Prins Leopoldpark en twee in de Modelwijk, twee nabij Magnolia en één in het Park van Laken. De eerste twee richten zich vooral tot de wijk. Het laatste, in het Park van Laken, heeft een gemeentelijke of zelfs gewestelijke uitstraling. De zone rond de agoraruimte in het Park van Laken, met het synthetische voetbalplein (Bouchoutlaan) en de sportzone rond het Koning Boudewijnstadion, heeft een gewestelijke uitstraling. De ontwikkeling van deze zone als een toegankelijke supralokale zone, met het Park van Laken als versterking, lijkt dan ook aangewezen. Het zijn vooral de jongens die voetballen. Er is geen vergelijkbaar alternatief voor meisjes. Vrij kunnen bewegen, lopen, fietsen, ... al deze activiteiten zijn zeer belangrijk volgens de interviews en de sessies in de klas, zowel voor meisjes als voor jongens.

Spelen op straat

Uit de enquêtes blijkt dat niet of zeer weinig wordt gespeeld in de straten van de wijk. Zowel kinderen als ouders merken op dat dit veel te gevaarlijk is. Indien het speelnetwerkplan wordt opgesteld, moet hierin zeker aandacht worden besteed aan een inrichting van de wijken en buurten die rekening houdt met de kinderen. Bijvoorbeeld: aanpassingen op plekken die uitnodigen om te spelen, brede voetpaden op strategische plaatsen, kleine ruimten op straathoeken... Vooral de lokale wegen zijn hiervoor geschikt.

Barrières

Laken kent enkele belangrijke verkeersbarrières. De jonge kinderen zeggen dat dit geen probleem vormt. Voor de ouders en de oudere kinderen vormen deze barrières wel een handicap. De belangrijkste verkeersassen zijn: de Houba de Strooperlaan, de Sobieskilaan en de Eeuwfeestlaan, de Dikkelindelaan en de Koninklijk Parklaan. De belangrijkste kruispunten die een barrière vormen, zijn: de Palfynlaan en de ruimte rond de Palfynsquare, het kruispunt van de Dikkebeuklaan, het kruispunt van de Dikkelindelaan en de agoraruimte van het Park van Laken en de rotonde Prins Leopold.

Daarnaast stelden wij vast dat de kinderen en de jongeren die wonen ten zuidwesten van de Houba de Strooperlaan de zone in het noordoosten (Park van Laken en het Ossegempark) niet zo vaak gebruiken. Twee belangrijke kruispunten kunnen heringericht om de verbinding tussen deze twee zones te verbeteren. (1) Houba de Strooperlaan en J. Palfynsquare & (2) Bockstaellaan en Sobieskilaan.

Gericht tot gezinnen

De verschillende interviews en sessies hebben aangetoond dat infrastructuren om gezinnen te onthalen, moeten worden ontwikkeld. Er is vooral vraag naar banken, waterfonteinen, picknickplekken, ...

Beheer

Het beheer van de speelterreinen blijkt een zwak punt voor tal van gebruikers. Er is veel vraag naar een sneller herstel van schade (netten, fonteinen, schommels, ...). Loslopende honden en hun uitwerpselen kunnen de bezoeken aan de speelruimten zeer onaangenaam maken.

Potentieel van het huidige netwerk van speelruimten

Het westelijke deel van Laken kent een systeem van buurtpleinen met speelruimten die naar de wijk zelf gericht zijn. Ze lijken goed (tot zeer goed) te werken en worden in het algemeen sterk gewaardeerd. Het netwerk is evenwel nog niet volledig. Wij raden aan bijkomende ruimten te voorzien in de volgende wijken: (1) de wijk rond de Reper-Vrevenstraat: een bijkomende speelruimte met een uitstraling op het niveau van de buurt of de wijk, (2) de wijk rond de Tuinbouwerstraat: een bijkomende speelruimte op het niveau van de buurt of de wijk, en de ontwikkeling van de J. Palfynsquare als volwaardig speelterrein voor de wijk.

Het oostelijke deel bestaat uit een netwerk van parken die zouden kunnen werken op gewestelijk niveau. Dit deel is sterk ontwikkeld. De tevredenheidsgraad van de gebruikers is hoog. Een verdere inrichting van het Park van Laken en het Ossegempark biedt tal van mogelijkheden: (1) bijkomende ontwikkeling voor de formele en informele sportzones in het Park van Laken op gemeentelijk en gewestelijk niveau, (2) aanleg van een gezinspark op het niveau van het Gewest.

1.2. Flagey

1.2.1. Sociaal-stedenbouwkundig profiel

De perimeter van de Flageybuurt is de meest dicht bebouwde van de geanalyseerde wijken, met meer dan 163 inwoners per hectare (terwijl het gewestelijke gemiddelde 62 inw./ha bedraagt). Van de bestuurde wijken onderscheidt Flagey zich doordat de gezinnen er kleiner zijn (1,73 personen gemiddeld), door het beperkte aandeel van gezinnen met kinderen (24 %) en het grote aandeel van vreemdelingen van buiten de Europese Unie. Deze verschillende elementen verklaren waarom de populatie zo weinig kinderen telt, een fenomeen dat toe te schrijven is aan het grote aandeel van studenten en buitenlandse werknemers en daarmee gelijkgestelde personen – ‘dinkies’ – die alleen wonen (langs de Louizalaan).

Door de grote bevolkingsdichtheid blijft de dichtheid van het aantal min-15-jarigen evenwel vrij hoog (tweede plaats, na Kuregem). De vraag naar speelruimte is dus niet te verwaarlozen.

Tot slot lijkt de nood aan openbare recreatieruimte vooral groot in het noorden en het oosten van de perimeter (hoge dichtheid van de populatie van min-15-jarigen, lage inkomens, laag comfort van de woningen, enz.).

In het zuiden en het westen, waar de vraag minder groot is, is er een grotere beschikbaarheid van formele en informele speelruimten.

1.2.2. De geanalyseerde speelterreinen³

Formele speelterreinen: Tuin van de Koning, Het Kindermuseum, het Albert II-park, Malibranstraat

Voetbalterreinen: Geen terreinen.

Informele speelruimte: Vijvers van Elsene: De groene zone rond de Abdij van Ter Kameren, Tuin van de Koning, Flageyplein

1.2.3. Synthese⁴

Tevredenheidsgraad

Voor deze wijk werden 4 formele speelruimten onderzocht: de Tuin van de Koning, het Jadotpark (naast het Kindermuseum), het Albert II-park en de Korte Malibranstraat. Deze speelterreinen worden op neutrale manier geëvalueerd, hoewel er toch een bepaalde tevredenheid is. De speelruimte vlakbij het Kindermuseum is het populairst. Deze ruimte wordt ervaren als aangenaam, aantrekkelijk voor verschillende leeftijdscategorieën, afgeschermd van het verkeer. Door de groene omgeving zijn er mogelijkheden om te spelen in de natuur, en er is een verbinding met andere plekken zoals het museum, de kinderboerderij en tennisterreinen. Ook de informele speelruimten (Flageyplein, Vijvers van Elsene, Ter Kameren en de Tuin van de Koning) hebben we van naderbij bekeken. Deze plekken genieten vooral waardering omdat de kinderen er vrij kunnen rondlopen. Zich tussen de mensen bevinden en tussen wat er gebeurt in de stad vormt ook een positief aspect voor de kinderen. Hier gebeurt van alles, ook voor de kinderen. De naburige buurten beschikken over aantrekkelijke formele en informele speelruimten (Ten Bosch, het Leopoldpark en het Ter Kamerenbos in het zuiden), wat bijdraagt aan de tevredenheid. Deze plekken zijn zo aantrekkelijk dat men de verplaatsing erbij neemt.

³ Zie bijlage *Tevredenheidonderzoek*, p.31

⁴ Zie Cartografische en statistische bundel, kaart Q.2

Speelruimte en speelwaarde: gericht tot de kleinsten

De formele speelruimten van de wijk richten zich vooral tot de kleinsten (3-7 jaar). Voor de wat oudere kinderen (8-12 en +12) is er niets. De speelwaarde van de verschillende speelterreinen is eerder beperkt: er zijn de klassieke uitrustingen (klimmen, glijden, schommelen, in de zandbak spelen, ...). Mogelijkheden tot avontuurlijk spelen zijn er vooral langs de vijvers van Elsene, in het Ter Kamerenbos, in het Albert II-park, in de Tuin van de Koning en in het Jadotpark. Voor oudere kinderen en jongeren zijn er vrijwel geen formele sport- of speelzones. De ondervraagde volwassenen wijzen er ook op dat er in de wijk geen infrastructuur is om sport te beoefenen. Zo is er bijvoorbeeld geen voetbalveld in de wijk (agoraruimte of grasperk).

Kinderen met beperkte mobiliteit

Voor kinderen met beperkte mobiliteit zijn de speelmogelijkheden op de formele speelterreinen van de wijk zo goed als onbestaand. Geen enkele formele speelruimte is volledig uitgerust voor kinderen met beperkte mobiliteit. Dit is zo op het vlak van zowel inplanting, aanleg als uitrustingen.

Speelruimte en verspreiding

De speelruimten bevinden zich in het zuidelijke gedeelte van de buurt. De verschillende speelruimten liggen er langs een 'lint'. Het gaat om de as Albert II-park, vijvers van Elsene, abdij van Ter Kameren, Tuin van de Koning en Tenbosch.

Het centrum en het noorden van de perimeter (zone ten noorden van de Vleurgatsesteenweg en de Malibransstraat) beschikken over slechts één speelterrein in de Korte Malibransstraat, maar het aanbod is er uiterst beperkt en de staat van het terrein laat te wensen over.

Het hoeft dus niet te verbazen dat de inwoners van deze wijken naar het Flageyplein trekken, een informeel speelterrein dat toch veel tevredenheid weet op te wekken.

Vrij lopen, bewegen

Heel wat kinderen verklaren dat kunnen rondlopen en vrij bewegen noodzakelijk deel uitmaakt van hun dagelijkse gedragingen. De kinderen doen dit vooral in het openbare domein in de ruime zin (Flageyplein, de groene zone rond de vijvers, Ter Kameren). De mogelijkheden om vrij rond te lopen en te bewegen zijn zeer beperkt in de formele speelruimten, met uitzondering van de ruimte aan het Kindermuseum.

Spelen op straat

Slechts enkele kinderen geven aan dat ze op straat spelen. De anderen vinden dit te gevaarlijk.

Barrières

Verschillende (drukke) verkeersassen doorkruisen de wijk. Wij stellen vast dat de kinderen en hun begeleiders (ouders, familie, vrienden, ...) regelmatig verschillende speelruimten bezoeken die gelegen zijn buiten de Flageybuurt: het gaat met name om het Leopoldpark, Tenbosch en het Ter Kamerenbos. Dit brengt heel wat verplaatsingen mee van kinderen, jongeren en ouders binnen de bestudeerde wijk. 3 assen verdienen volgens ons meer aandacht. Op de eerste twee moet de verkeersveiligheid worden verbeterd, op de derde moet een speelnetwerk worden ontwikkeld. (1) De as Malibransstraat – Vleurgatsesteenweg (tussen het Leopoldpark, het Flageyplein en Tenbosch), (3) de as Burgemeesterstraat – G. Bernierlaan – Munsterstraat (tussen het Kindermuseum, Ter Kameren, de Tuin van de Koning en Tenbosch), (3) de as Flageyplein – vijvers van Elsene en Ter Kameren.

Gericht tot gezinnen

De verschillende formele speelruimten worden vaak bezocht door gezinnen. Gewoonlijk zijn het de ouders en/of begeleiders die de speelruimten bezoeken met de kinderen. De kinderen die in de klassen werden ondervraagd, wezen er ook op dat ze bijna nooit alleen op straat spelen of dat ze zich zelden alleen verplaatsen. Het ontwikkelen van ruimten met een familiaal karakter verdient veel aandacht. Daarnaast moeten ook speelmogelijkheden worden voorzien voor oudere kinderen (meer uitdagingen en mogelijkheden voor spel en sport). Als dit niet gebeurt, is er geen behoorlijk aanbod voor gezinnen met jongere kinderen of grotere kinderen.

Beheer

De speelruimten van de Korte Malibransstraat en het Albert II-park lijden volgens de ondervraagde personen onder vandalisme en een verkeerd gebruik van de uitrustingen. Dit zou niet het geval zijn voor de ruimten nabij het Kindermuseum en de Tuin van de Koning. Loslopende honden en hun uitwerpselen stellen echter een probleem op elke geïnventariseerde plaats. Verschillende personen stellen voor 'hondenweiden' te voorzien in de verschillende groene ruimten en parken. De aanwezigheid van honden beperkt zeker de speelmogelijkheden.

De aanwezigheid van water

De Vijvers van Elsene vormen een belangrijke zone voor kinderen en jongeren. De kinderen vragen of er activiteiten kunnen worden georganiseerd op deze plek (pootjebaden, bootje varen, ...). Over de kwaliteit van het water is men niet zo positief (het wordt als 'vuil' beschouwd); het 'schone' water van het Flageyplein valt wél sterk in de smaak.

Het noordelijke deel

Het noordelijke deel van de wijk (tussen de Malibransstraat, de Vleurgatsesteenweg, de Kroonlaan, de Louizalaan, de Viaductstraat en de Kruisstraat) beschikt niet over formele speelruimten. De kinderen van deze zone zijn dus verplicht ofwel naar het zuiden van de perimeter te trekken, ofwel de perimeter te verlaten. Het is dan ook belangrijk dat het openbare domein wordt ingericht met oog voor de kinderen in het noordelijke deel van de buurt. Het grote aantal scholen en vooral hun speelplaatsen kunnen helpen speelgelegenheid te creëren in deze dichtbevolkte en zeer dicht bebouwde sector.

Aanbevelingen om het huidige speelnetwerk te versterken

Noordelijk deel van de wijk: afwezigheid van speelruimten. Mogelijke oplossingen:

- Inrichting van het openbare domein (straat en pleinen) in functie van de kinderen
- De verschillende scholen van de wijk (hun speelplaatsen) kunnen worden opengesteld voor het grote publiek.
- Stedenbouwkundige interventies binnen de blokken: opsplitsen, opentrekken.
- Bijkomende studie: de ruimte nabij de Korte Malibransstraat moet worden ontwikkeld als een zone met een uitstraling op het niveau van de wijk.

Een bijzondere aandacht voor de verbindingen (cf. supra en aanbevelingen):

Zone Flageyplein, Vijvers van Elsene, Abdij van Ter Kameren en Tuin van de Koning: deze zone wordt als zeer strategisch beschouwd: aanleggen van (formele of informele) speelzones in het huidige speelnetwerk.

1.3. Clemenceau-Memling

1.3.1. Sociaal-stedenbouwkundig profiel

Voor tal van indicatoren is de wijk Clemenceau de meest kwetsbare van de bestudeerde wijken. Ze is representatief voor de ‘arme halve maan’ van Brussel, waarin ze gelegen is.

Hier is het aantal (24 %) en de dichtheid van min-15-jarigen het hoogste van alle bestudeerde perimeters. Hetzelfde geldt voor de gemiddelde grootte van de gezinnen (2,33 personen) of voor het aandeel van de gezinnen met drie of meer kinderen (14 % van de gezinnen, wat het dubbele is van de tweede wijk, Moortebeek).

Al deze factoren samen geven de kinderen een belang en een gewicht dat ze elders niet hebben. Het gemiddelde inkomen van de bewoners is ook het laagste van de bestudeerde wijken (16.165, tegen 30.307 voor Rood Klooster).

Tot slot is het comfort van de woningen hier het slechtst, met 25 m² woonoppervlakte per bewoner, 18 % van de woningen zonder klein comfort⁵, en slechts 12 % van de woningen met een tuin. Ook op deze drie punten behaalt de Clemenceau-wijk de slechtste resultaten van alle bestudeerde wijken.

De Clemenceau-wijk is dus een voorbeeld van een weefsel waarin belangrijke behoeften op het vlak van speelruimte niet kunnen worden ingevuld in de privésfeer, zodat de openbare ruimte deze rol moet opnemen.

1.3.2. De geanalyseerde speelterreinen⁶

Formele speelterreinen: Dauwpark, Jorezstraat

Voetbalterreinen: Pleintje vlakbij de Brogniezstraat-Fiennesstraat, Pleintje Liverpoolstraat

Informele speelruimte: Lemmensplein, Pleintjes Fiennesstraat/Brogniezstraat, Robert Pequeursquare, Baraplein, Raadsplein

1.3.3. Synthese⁷

Tevredenheidsgraad

Twee formele speelruimten werden bestudeerd voor deze wijk: het Dauwpark en de ruimte langs de Jorezstraat (boven de metro). De wijk beschikt ook over enkele pleintjes met uitrustingen voor voetbal, met name het plein aan de Liverpoolstraat en het plein op het kruispunt van de Brogniezstraat en de Fiennesstraat. Een speelterrein langs de Jorezstraat was niet toegankelijk ten tijde van de uitvoering van deze studie, door de werken aan een nieuw gebouw op deze plek. Deze ruimte werd niet in aanmerking genomen in onze studie. Deze zeer dichtbevolkte woonwijk telt bovendien verschillende pleinen zonder sport- of spelinfrastructuur: het Lemmensplein, het Raadsplein, het Baraplein, het Robert Pequeursquare, de Luchtvaartsquare. Deze pleinen werden vermeld tijdens de interviews en de sessies in de klassen. Ze vormen belangrijke onderdelen van het stedelijke speeln netwerk. De tevredenheidsgraad met betrekking tot de speel- en sportruimten van de wijk Clemenceau-Memling is eerder laag, behalve voor het Dauwpark. De vaak negatieve beoordeling door de gebruikers van de meeste speelruimten heeft hoofdzakelijk te maken met de 3 volgende factoren:

- het beheer en het gebruik (vandalisme, verkeerd gebruik, aanwezigheid van honden, ...);

⁵ Woningen zonder klein comfort (volgens de terminologie van het DG Statistiek en Economische Informatie) beschikken niet over stromend water, een wc in de woning en een badkamer in de woning. .

⁶ Zie bijlage *Tevredenheidonderzoek*, p.47

⁷ Zie Cartografische en statistische bundel, kaart Q.3.

- het gebrek aan mogelijkheden om te spelen op de verschillende pleinen, in de speelruimten en in de wijk in het algemeen;
- conflictsituaties: verkeer, andere jongeren, ...

Speelruimte en speelwaarde

De speelwaarde van de verschillende speelruimten is over het geheel beschouwd eerder beperkt. De speelterreinen zijn eentonig, met een grote verharde oppervlakte, met uitzondering van het Dauwpark. Dit park nodigt echter niet echt uit tot spelen door de eentonigheid van de speeluitrustingen. De originele, participatieve benadering mag de speldiversiteit, die toch zeer belangrijk is, niet overschaduwen. Het voetbalveld en het aangelegde reliëf (met het standbeeld van een hand) geven een bijkomende dimensie en verlenen deze plek een zekere uitstraling. Het feit dat het park zich richt tot verschillende leeftijdscategorieën is een belangrijke troef. De in dit park voorziene animatie verhoogt de tevredenheid en de speelwaarde. De ruimte aan de Jorezstraat (boven de metro) heeft potentieel (vrije ruimte om te lopen, te zitten, met de bal te spelen, te klimmen en te glijden). Deze ruimte leek ons heel eentonig met een grote verharde oppervlakte, bij ons bezoek in het kader van deze studie. De speelruimte was in een erbarmelijke en verontrustende staat. Geluk werd de herinrichting van deze ruimte ondertussen gestart. De andere pleinen die een infrastructuur hebben voor voetbal (Liverpoolstraat en kruispunt Brogniezstraat - Fiennesstraat) zijn eveneens eentonig en verhard. De twee ruimten zijn uitsluitend bestemd voor voetbal. Er zijn geen andere voorzieningen die uitnodigen tot spelen. Het eerste plein wordt niet zo vaak meer gebruikt en is aan vandalisme ten prooi gevallen. Het tweede plein wordt veel gebruikt, in combinatie met het aangrenzende plein. Het richt zich vooral tot voetballertjes en nodig uit om rond te lopen en te leren fietsen.

Drie sectoren - drie netwerken van kleine pleintjes

Het is duidelijk dat deze wijk kan worden ingedeeld in 3 sectoren. Elke sector beschikt over een netwerk van stadspieintjes waarop wordt gespeeld.

1.Sector Raadsplein – Jorezstraat

Deze sector omvat verschillende kleinere pleintjes, zoals het Raadsplein, het plein aan de Brogniezstraat en de Fiennesstraat, het plein aan de Jorezstraat en het Baraplein. Deze pleinen worden gebruikt om te spelen, rond te hangen en te lopen. Het zijn belangrijke pleisterplaatsen voor de bewoners: de kinderen en de ouders uit de sector.

2.Sector Dauwpark (oost en west)

In tegenstelling tot de sector aan de zuidkant van de Bergensesteenweg beschikt deze sector over heel weinig pleinen waarop kan worden gespeeld. Er is alleen het Lemmensplein en het plein aan de Liverpoolstraat. Dit eerste wordt door de kinderen beschouwd als oersaai. Het tweede is helemaal vernield door vandalen en is niet langer bruikbaar. Ook langs het kanaal zijn er geen plekken die geschikt zijn om te spelen. Het nieuwe park aan de Ninoofsepoort zal in de toekomst wellicht meer speelmogelijkheden bieden.

3.Sector Brogniezstraat (noord en zuid)

Deze sector beschikt niet over formele speelterreinen. Er wordt regelmatig gespeeld op het Robert Pequeursquare en het Baraplein. Deze pleinen zijn evenwel niet ingericht als speelplein. De kinderen vinden het prettig dat ze hier vrij kunnen spelen. Op de Luchtvaartsquare is voetballen verboden.

Speelruimten en geografische spreiding

Deze sector telt twee formele speelterreinen (Dauwpark en Jorezstraat). Twee formele voetbalterreinen zijn geïntegreerd in twee pleinen (het plein op het kruispunt van de Brogniezstraat en de Fiennesstraat en het plein aan de Liverpoolstraat). Deze laatste twee plekken bieden weinig gelegenheid om te spelen, zoals lopen, balspelen, leren fietsen. Deze 4

plekken kunnen worden beschouwd als 4 formele speel- en sportruimten. De spreiding van deze 4 plekken heeft tot gevolg dat de kinderen van de sectoren Dauwpark en Raadsplein-Jorezstraat in hun omgeving kunnen spelen. Voor twee plekken is niets voorzien:

- Het noordwestelijke gedeelte van de sector Dauwpark. Er is evenwel het plein aan de Liverpoolstraat, maar dat wordt helemaal niet meer gebruikt.
- De sector Brogniez (noord en zuid) beschikt niet over speelruimte. De kinderen moeten in elk geval de Bergensesteenweg of de Clemenceaulaan oversteken om een speelruimte te bezoeken. Deze sector omvat evenwel enkele pleinen met een vrij groot speelpotentieel ((Baraplein, Luchtvaartsquare, Robert Pequeursquare).

De verschillende speelterreinen van de wijk **zijn sterk gericht naar hun sector**. Veel kinderen en andere geïnterviewden wezen erop dat bepaalde speelterreinen te ver af liggen, of ze zeiden ronduit: ‘dat is niet in mijn wijk’. De 3 belangrijkste speelruimten zijn: het Dauwpark, de Jorezstraat en het plein op het kruispunt Fiennesstraat-Brogniezstraat. Deze ruimten bedienen vooral hun directe omgeving. De verschillende grote grenzen van de wijk die de kinderen zeker niet altijd alleen mogen oversteken (Clemenceaulaan, Bergensesteenweg, kanaalzone en kleine ring) dragen bij tot deze beperkte uitstraling.

Kinderen met beperkte mobiliteit

Binnen de perimeter biedt het Dauwpark de meeste mogelijkheden aan gehandicapte kinderen. De toegang tot het park in zijn geheel en het feit dat ze mee kunnen spelen, staat borg voor een intense ervaring; Deze ruimte beschikt evenwel niet over specifieke uitrustingen voor kinderen met een beperkte mobiliteit. Binnen de bestudeerde perimeter werd geen enkel speelterrein aangelegd met als uitgangspunt een volledige toegankelijkheid (op het vlak van inplanting, inrichting en uitrusting) voor kinderen met beperkte mobiliteit.

Beheer en animatie

De kinderen en ouders appreciëren het feit dat er een zekere vorm van controle is in de speelruimten. Dit kan betekenen dat er een duidelijke afbakening is van de ruimte voor de allerkleinsten, vooral om conflictsituaties met de andere gebruikers of met het doorgaand verkeer te vermijden. De aanwezigheid van bewakers, die in het algemeen sterk wordt gewaardeerd op de speelterreinen, wordt met name geapprecieerd in het geval van het Dauwpark (dat regelmatig als voorbeeld wordt aangehaald), waar het succes van het team nog wordt versterkt door de animatie in het park.

Het beheer en de aantrekkelijkheid van de verschillende pleinen is niet optimaal. De volgende pleinen moeten met voorrang worden heraangelegd:

- Het Plein aan de Liverpoolstraat
- Het Lemmensplein
- Het kruispunt De Fiennesstraat - Brogniezstraat (vooral de zone met het voetbalterrein)
- De Jorezstraat (de heraanleg van deze straat is op dit moment in uitvoering).

Vergeeten plekken, ook door de kinderen

Noch het marktplein aan het Zuidstation, noch de zone langs het kanaal werden als speelzones vermeld of beoordeeld door de kinderen tijdens de verschillende sessies en interviews. Er is nochtans een potentieel om de speelmogelijkheden te ontwikkelen.

Spelen op straat

De kinderen geven aan dat ze op straat spelen, terwijl dit niet spontaan naar voor komt in de andere wijken (waarvoor vaker wordt gewezen op de gevaren van spelen op straat). Dit is vooral

het geval in de zone rond het Raadsplein, de Jorezstraat en de Fiennesstraat, maar ook rond het Pequeursquare en het Lemmensplein.

Hoewel geen enkel element dat uit de enquêtes naar voor komt, volstaat om de specifieke situatie in de Clemenceauwijk te verklaren, kan toch een aantal hypotheses naar voor worden geschoven:

- De wijk telt veel grote gezinnen die in het algemeen vrij klein gehuisvest zijn. De privéruimte volstaat niet om kinderen en tieners te laten spelen, zodat ze naar de openbare ruimte trekken (waar er een gebrek is aan pleintjes, squares en groene ruimten, zodat ze vooral zijn aangewezen op de straat);
- In de andere wijken zijn er minder straten met mogelijkheid tot spelen (helling, verkeer, ...);
- Op straat spelen kan alleen met de toelating van de ouders, en behoort minder tot de gewoonten in andere wijken.

De studie *Buiten spelen* toont aan dat, als kinderen niet op straat spelen (waar ze menen hiervoor de mogelijkheid te hebben in de wijk), dit vooral toe te schrijven is aan redenen van veiligheid, toelating van de ouders (vooral voor de jongsten) en de spelkwaliteit van de ruimte (vooral voor de oudere kinderen: 12- tot 14-jarigen)⁸.

Gericht tot gezinnen

Volgens de interviews en sessies in de klas zijn het Dauwpark en in mindere mate het De Fiennes-Brogniezplein de ruimten die het meest worden bezocht in gezinsverband. Het Dauwpark richt zich het meest tot gezinnen (verschillende leeftijdscategorieën, bewakers, rustplekjes, verschillende types van speeltuigen, ...).

Gezinnen trekken vaak naar het De Fiennes-Brogniezplein om hun kinderen te leren stappen en fietsen. Maar er zijn niet echt uitrustingen voor het hele gezin.

Tal van speelterreinen in de wijk zijn gericht op voetbal (De Fiennesstraat, Liverpoolstraat, Jorezstraat). Deze uitrustingen trekken vooral jongens en tieners aan.

Er is geen equivalent voor meisjes, kleine kinderen en gezinnen in het algemeen.

Gelet op de demografische structuur van de wijk is er dus een overduidelijk gebrek aan speelterreinen voor gezinnen, en dus een onevenwicht dat, in zekere mate, de sociale controle die toch wenselijk is, moeilijk maakt. Het ontwikkelen van ruimten met een familiaal karakter verdient dus voorrang, om het evenwicht van het aanbod in de wijk te herstellen.

Ontwikkeling van een speelnetwerk voor de wijk Clemenceau-Memling

- Deze wijk heeft speelterreinen nodig op het niveau van de wijk en de sector, die zich richten tot voor verschillende leeftijdscategorieën.
- Deze sector heeft ook een goed netwerk nodig om zich veilig te kunnen verplaatsen binnen de wijk en tussen de sectoren onderling.
- De grenzen die worden gevormd door de Clemenceaulaan, de Bergensesteenweg en de kanaalzone moeten worden opgeheven.
- Voor de sector van het Dauwpark stellen wij de volgende interventies voor:
 - Er is een grote nood aan stedenbouwkundige interventies: een open, uitgesplitste, opengetrokken ruimte,
 - Het openbare domein (straten en pleinen) aantrekkelijker maken voor kinderen en speelmogelijkheden ontwikkelen.
 - Beoordelen van de mogelijkheid van ontwikkeling van de speelruimte in de Liverpoolstraat op het niveau van de wijk: dit vereist interventies in de openbare ruimte.

⁸ Van Gils J., Seghers J., Scheerder J. & Boen. P. (2008) *Buiten spelen*. Kind & Samenleving, KULeuven voor de Vlaamse Regering.

- Voorzien van een goede verbinding en speelmogelijkheden in het toekomstige park aan de Ninoofsepoort.
- Voor de sector Brogniez stellen wij de volgende interventies voor:
 - Het verwaarloosde terrein tussen de Brogniezstraat en de Kliniekstraat kan worden omgevormd tot een groene ruimte voor de wijk en de sector. In de eerste plaats moeten speelmogelijkheden worden gecreëerd voor meisjes, gezinnen en de jongste kinderen.
 - Het openbare domein (pleinen en straten) moet aantrekkelijker worden gemaakt voor kinderen, en speelmogelijkheden moeten worden uitgewerkt.
 - In het toekomstige park aan de Ninoofsepoort moet worden gezorgd voor een goede verbinding en speelmogelijkheden.
 - Het Baraplein, de Robert Pequeursquare en de Luchtvaartsquare zijn geschikt als speelruimte.
- Voor de sector van het Raadsplein en de Jorezstraat stellen wij de volgende interventies voor:
 - Meer speelmogelijkheden voor de allerkleinsten op het plein aan de Brogniezstraat en de De Fiennesstraat (de complementariteit met de nieuwe aanleg van het plein aan de Jorezstraat moet worden bekeken).
 - Het openbare domein (pleinen en straten) moet aantrekkelijker worden gemaakt voor de kinderen en speelmogelijkheden moeten worden ontwikkeld.
- Verschillende pleinen in Anderlecht kunnen beter worden benut door ze op zodanige wijze in te richten dat spelen wordt aangemoedigd (onder andere het Gemeenteplein, het Lemmensplein, het Baraplein, het pleintje aan de Liverpoolstraat, ...).
- Er moeten meer speelmogelijkheden worden gecreëerd voor de kinderen van de wijk:
 - Het toekomstige park aan de Ninoofsepoort.
 - De kanaalzone.
 - Het marktplein aan het Zuidstation.
 - Evocaties van het ‘verborgen parcours’ van de Zenne doorheen de Dauwwijk (deze kunnen zowel speels als didactisch zijn)

1.4. Moortebeek – Peterbos

De Anderlechtse wijk Moortebeek – Peterbos is het voorwerp geweest van een statistische analyse en een analyse op het terrein, maar er zijn geen sessies geweest in de scholen. Deze analyses geven een duidelijk beeld van de werking van twee zeer verschillende types van wijken: de tuinwijk (Moortebeek) en de torenwijk (Peterbos).

Tuinwijk Moortebeek: de openbare ruimte is zeer lineair en beperkt, maar in goede staat. De nadruk ligt op de privéruimte, en vooral op de kwaliteit van de privétuinen.

Er is geen gebrek aan speelruimte, maar deze is vooral beperkt tot de privésfeer.

Er is dus geen grote nood aan openbare spelterreinen.

Torenwijk Peterbos: er zijn geen privétuinen (ook niet bij de appartementen op de gelijkvloerse verdieping).

De openbare ruimte is vrij groot en moet een belangrijke rol spelen: die van gemeenschappelijke tuin.

De openbare ruimte is in een erbarmelijke staat (spiraal van vandalisme / gebrek aan onderhoud). De uitrustingen van de speelruimten zijn tot het absolute minimum beperkt en de vele sportterreinen zijn in slechte staat.

Aangezien de openbare ruimte zijn rol van gemeenschappelijke tuin niet vervult, wordt de bewoners een vitale ruimte ontnomen, wat de sociale spanningen opdrijft.

Alleen een echt participatief programma kan de vicieuze cirkel waarin de wijk verzeild is geraakt, doorbreken.

1.5. De werking van twee belangrijke spelterreinen

De gebruikers van twee belangrijke spelterreinen werden geïnterviewd, om bepaalde werkingsprincipes die kunnen worden doorgetrokken naar andere spelterreinen aan te stippen.

1.5.1. Rood Klooster

De site van het Rood Klooster is gelegen aan de rand van het Zoniënwoud, niet ver van de uitrit van de E 411. Drie vrij grote spelterreinen, met een goede uitrusting en bestemd voor verschillende leeftijdscategorieën, zijn gelegen op plek met een belangrijke patrimoniale waarde. Het geheel biedt tal van mogelijkheden voor ontspanning in gezinsverband rond wandelen in de natuur (bos, vijvers, moestuinen, ...), met een horecazaak die sterk wordt gewaardeerd.

De uitstraling van deze plek overstijgt het lokale niveau doordat ze gelegen is in het bos, en dus relatief gescheiden van de bevolkte wijken: 79 % van de ondervraagden kwam niet uit de wijk (en 72 % kwam met de wagen).

De meeste ondervraagde personen verklaarden slechts zelden te komen. Hieruit kunnen we afleiden dat de site van het Rood Klooster werkt met een zeer uitgebreide maar weinig constante basis van gebruikers (een voldoende grote basis om massaal vertegenwoordigd te zijn, ondanks een slechts zeer occasioneel bezoek).

De roeping van deze speelsite is dus vooral bovenlokaal, wat zijn vrij brede uitstraling verklaart. In de huidige situatie komt deze relatief uitgebreide uitstraling echter niet overeen met een grote bezoekersdruk: het Rood Klooster is een plek die ook, terecht, wordt gekozen om de reden dat er relatief weinig drukte is. Het is er rustig, men is er omringd door de natuur en tegelijk kan men genieten van de verschillende speelmogelijkheden.

1.5.2. Georges Henri

Het spelterrein Georges Henri is gelegen in het park met dezelfde naam. In de herinnering van de omwonenden heeft het altijd bestaan, maar deze plek valt vooral op door zijn recente, originele en zeer geslaagde herinrichting.

Het spelterrein bestaat uit een gedeelte voor de kleintjes (glijbaan, doolhof, waterspelletjes), een deel voor de groteren (klimparcours, wip en buisvormige glijbaan) en een groen gedeelte

(‘jungle’). De speeltuigen zijn zeer origineel en specifiek ontworpen voor deze site, er werd aandacht besteed aan het comfort van de begeleiders (beschutting, schaduw, tal van banken, ...) en de valzone over het hele speelterrein is zand. Er zijn ook sportterreinen vlakbij (balspelen, gezondheidspiste en mtb-parcours).

Het park is relatief klein en omringd door dichtbevolkte woonwijken, wat de opvallende lokale uitstraling verklaart aangezien 45 % van de ondervraagden uit de wijk komt. Hoewel veel bezoekers stelden met de wagen te komen (52 % van de ondervraagde personen), komen er toch ook veel mensen te voet (38 % van de ondervraagde personen).

Deze sterke nabijheid (bovenop de kwaliteit van de uitrustingen) verklaart ook de stiptheid van de bezoekers en de regelmatigheid van hun bezoeken: 67 % van de ondervraagde personen komt minstens een keer per maand. Voor 19 % van de ondervraagde personen was het een eerste bezoek, wat aantoont dat de goede naam van het speelterrein zich als een olievlek verspreid rond de ‘oude’ gebruikers.

Het succes van dit nieuwe speelterrein is kortom overtuigend: meer dan 200 personen waren tegelijk aanwezig op een mooi dag begin juli.

1.6. Synthese van de analyse van de wijken, algemene trends en belangrijkste ervaringen

Uit de terreinobservaties en de enquêtes en interviews in de klassen komen de grote lijnen naar voor van de huidige situatie op het vlak van de speel- en sportterreinen.

1. Het bestaande netwerk van formele speelterreinen blijkt vrij systematisch niet te voldoen aan de basisverwachtingen van de gebruikers en potentiële gebruikers.
 - De meest eenvoudige en meest essentiële activiteiten, zoals lopen, vrij bewegen, spelen op een terrein met lichte hellingen of spelen met water (voorbeelden die regelmatig worden aangehaald), worden onvoldoende in aanmerking genomen op de huidige speelterreinen, waarvan het gebruik vaak te sterk afgebakend, te eenduidig is;
 - Er is een gebrek aan ruimten waar gezinnen terecht kunnen: er moet niet alleen aan spelen worden gedacht, maar aan het hele verblijf, met inbegrip van het comfort van de begeleiders, de basisvoorzieningen (zoals drinkwater en picknickmogelijkheden), enz.;
 - Het duurzame beheer van de uitrustingen wordt vaak beschouwd als onvoldoende: gebrek aan toezicht en onderhoud (er wordt onvoldoende schoongemaakt, het duurt lang voor schade wordt hersteld, ...);
 - Een specifieke aandacht moet worden besteed aan kinderen met een motorische handicap. De speelterreinen die – van inplanting tot inrichting – rekening houden met deze kinderen staan nog in de kinderschoenen. Een dergelijke benadering past het best bij vrij grote terreinen.
 - Meisjes en oudere kinderen ((± 10-14 jaar) blijven in het algemeen in de kou staan in het huidige speelnetwerk.
 - De geringe inventiviteit in het ontwerp van de ruimten leidt tot ontevredenheid bij de gebruikers. Vaak beperken de speelterreinen zich tot omheinde plekje in de openbare ruimten, ze zijn er niet in geïntegreerd. Een originele benadering wordt evenwel altijd gewaardeerd, vooral wanneer de projecten worden beheerd vanuit een participatieve invalshoek.

Een van de gevolgen van het gebrek aan originaliteit en onderhoud is dat veel van de bestaande speel- en sportterreinen zo goed als geen of helemaal geen speelwaarde hebben. Bij het interpreteren van de cijfers en de kaarten van de inventaris is het dus belangrijk dat men rekening houdt met het feit dat achter een vermelding van een speelterrein een eerder teleurstellende dan uitnodigende uitrusting schuil kan gaan (bijvoorbeeld: twee versleten trampolines en een door vandalen onder handen genomen speelhuisje, of een met mos overwoekerd basketterrein zonder ringen). De kwantitatieve analyse kan dus, indien nodig, worden gewijzigd in een kwalitatieve analyse.

2. De behoeften van de gebruikers zijn veelvoudig en variabel: een kleine uitrusting in de buurt kan volstaan voor de dagelijkse 'behoefte', bijvoorbeeld om even te spelen tijdens het naar huis wandelen van school, enz. Een beter uitgeruste zone is interessanter voor de wekelijkse bezoeken, bijvoorbeeld in het weekend, en de nabijheid is dan minder belangrijk. Tot slot zijn er tal van ouders (die wellicht worden meegesleept door hun kinderen) die er niet tegen opzien om aanzienlijke afstanden af te leggen voor uitzonderlijke plekken. Met deze gelaagdheid van behoeften moet rekening worden gehouden in de uitwerking van een evenwichtig speelnetwerk.

3. Het belang van groene ruimten in de praktijk van het spelen toont aan dat grote vrije ruimten een belangrijke rol innemen in het spelen van de kinderen. Het is dus belangrijk dat de speelruimten die worden ontworpen zich niet beperken tot speelmodules, maar ook rekening houden met de eigenlijke ruimte.

Op planologisch niveau stellen we overigens vast dat de tevredenheid groter is in de tweede kroon, aangezien ze hier wordt ondersteund door de aanwezigheid van groene ruimten, en niet omdat de speelterreinen er van betere kwaliteit zouden zijn.

In de meer centraal gelegen zones, waar er geen groene ruimten zijn, is het belangrijk dat andere elementen van de openbare ruimten die functie overnemen en een zekere speelsheid toevoegen aan de stad (pleinen en pleintjes, voetpaden, pleinen rond openbare gebouwen, ...).

2. Inventaris van de formele speel- en sportterreinen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Om de resultaten van de analyse van de wijken in het hele Brussels Hoofdstedelijk Gewest te kunnen veralgemenen, moest een volledige inventaris van de speel- en sportterreinen worden opgesteld, waarin alle zones die door de gemeente worden beheerd zijn opgenomen.

Er werd dus informatie ingezameld bij de gemeentebesturen, om te kunnen beschikken over homogene en vergelijkbare resultaten voor alle gemeenten⁹. De op die manier verzamelde informatie werd samengebracht in een database en gekoppeld aan een kaart via een GIS.

Dit betekent dat men voor elke speel- of sportterrein beschikt over de plaatsbepaling ervan, de inventaris van de speeluitrustingen en informatie over de aanwezigheid van bijkomende uitrustingen zoals wc's, omheiningen, ...

In het kader van deze studie is deze inventaris in de eerste plaats een hulpmiddel voor analyse en bij het nemen van beslissingen.

Na deze studie moet ze niet alleen een hulpmiddel voor informatie van het publiek worden (de informatie kan on line worden gezet), maar ook een beheerstool (dat indien het regelmatig wordt bijgewerkt, kan worden gebruikt voor een constante monitoring van het speelnetwerk).

Kaarten 1.1 tot 1.17 van de cartografische en statistische bundel tonen de belangrijkste bewerkingen die het GIS mogelijk maakt, naast enkelen voorbeelden van specifieke bewerkingen.

2.1. Essentiële cijfers

Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest telt 321 speel- en sportterreinen, waarvan 280 gemeentelijke en 41 gewestelijke.

Ruimten van het BIM	Gemeentelijke ruimten	Totaal BHG
41	280	321

Er is dus één speel- en/of sportterrein per 596 kinderen jonger dan 15 jaar.

Aantal kinderen jonger dan 15 jaar	Aantal speel-/sportterreinen	Aantal kinderen per speel-/sportterrein
191421	321	596

Bij gebrek aan vergelijkbare gegevens voor andere steden¹⁰ kunnen deze cijfers moeilijk worden beoordeeld. De gewestelijke waarde kan evenwel dienst doen als referentie in het kader van een toepassing per wijk (zie de Monitoring van de wijken, ingevoerd door het BISA).

⁹ Cf. bijlage "Invoerrooster", dat werd bezorgd aan de gemeentebesturen, en dat de basis vormt voor de vormgeving van de database.

¹⁰ Het ziet ernaar uit dat op dit moment geen vergelijkbare inventaris uitgevoerd is.

Deze cijfers kunnen ook dienen als referentie voor een cijfermatige doelstelling in het kader van de herinrichting (bijvoorbeeld: geleidelijk overgaan naar een ruimte voor 500 kinderen).

2.2. Kaarten

Kaart 1.1 toont de plaatsbepaling van de 321 speel- en sportterreinen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

In dit stadium stellen we het volgende vast:

- **In tegenstelling tot de groene ruimten wordt de aanwezigheid van de speel- en sportterreinen niet echt beïnvloed door de centrale ligging:** in het centrum en in de rand zijn er sterke lokale concentraties, of daarentegen niet-uitgeruste zones, zonder dat de centrale ligging een directe rol lijkt te spelen. De geografische redenen voor de ruimtelijke spreiding moeten dus elders worden gezocht.
- **Het gemeentebestuur weegt zwaar op de spreiding van de speel- en sportterreinen.** Sommige gemeenten hanteren een spreidingsprincipe, terwijl andere opteren voor concentratie. In het eerste geval kan het grondgebied (bijna) volledig worden gedekt (Anderlecht, Evere). In het tweede geval is het speelmateriaal verspreid over een beperkt aantal sites (Elsene, Schaarbeek, Vorst).

Kaarten 1.2 tot 1.5 tonen de spreiding van de speel- en sportterreinen afhankelijk van het type van uitrusting dat ze aanbieden: alleen speeltuigen, alleen sportuitrustingen, of sport én spel.

	Speel­terreinen	Sport­terreinen	Speel- en sport­terreinen	Totaal
Gemeenten	127	49	104	280
BIM	23	3	15	41
Totaal	150	52	119	321

We stellen vast dat het beleid van spreiding van de speel- en sportterreinen zich op dit moment:

- **Vooraf richt tot de kinderen in de tweede kroon.** Dit vertaalt zich in een massale aanwezigheid van sites die alleen speeluitrustingen aanbieden, en die zich dus richten tot gezinnen en aanvaringen tussen gebruikers van de speeltuigen en van de sportterreinen vermijden. Het beeld van het ‘residentiële’ speel­terrein heeft de overhand.
- **Vooraf richt tot de kinderen en de jongeren in de centralere delen.** Hier vinden we, voor dezelfde verhoudingen, de meeste speel- en sportterreinen, die dus op eenzelfde site mogelijkheden voor sport én spel aanbieden. Dit steunt op een meer ‘stedelijke’ interpretatie van het begrip speel­terrein.

Kaarten 1.6 tot 1.9 tonen de leeftijdscategorieën waarvoor de uitrustingen van de speelterreinen bestemd zijn, aangezien de sportuitrustingen zich niet richten tot een duidelijk omschreven leeftijdsgroep.

	3 tot 7 jaar	%	8 tot 12 jaar	%	3 tot 12 jaar	%	Totaal
Gemeenten	95	43 %	14	6 %	112	51 %	221
BIM	17	44 %	12	31 %	10	26 %	39
Totaal	112	43 %	26	10 %	122	47 %	260

Volgens deze cijfers wordt dus meer gemikt op 3- tot 7-jarigen dan op 8- tot 12-jarigen.

Concreet: iemand die op zoek is naar een speelterrein voor kinderen van 3 tot 7 jaar oud, kan terecht op 90 % van de bestaande speelterreinen. Iemand die kinderen van 8 tot 12 jaar begeleidt, heeft de keuze uit 67 % van de speelterreinen. Wie een speelterrein zoekt voor kinderen uit de twee leeftijdscategorieën kan terecht op 47 % van de bestaande speelterreinen (die vaak interessanter zijn wat de speeluitleidingen betreft).

Kaarten 1.10 tot 1.13 baseren zich op de definitie van een typologie van de speel- en sportterreinen die is opgesteld op basis van de bovenvermelde gegevens, m.a.w. de beoogde leeftijdscategorieën, en het type van uitrusting (spel/sport). Deze criteria steunen op de twee belangrijkste elementen op het vlak van planologie, m.a.w. op het aandeel van de bevolking tot wie de infrastructuur zich richten.

Niveau van belangrijkheid	Uitrusting van de sites	Sites BIM	Gemeentelijke sites	Totaal sites
Elementair	Speeltuigen 3-7, geen sport	23	110	133
	Speeltuigen 8-12, geen sport			
	Alleen sport			
Tussenin	Speeltuigen 3-7 + sport	10	112	122
	Speeltuigen 8-12 + sport			
	Speeltuigen 3-12, geen sport			
Volledig	Speeltuigen 3-12 jaar + sport	6	39	45
		39	261	300¹¹

De kaarten vormen een belangrijke referentie, omdat ze het mogelijk maken om, voor elk van de sites, snel de belangrijkheid te beoordelen op het vlak van duidelijke criteria.

Er lijkt geen geografische invloed te zijn op de geografische spreiding van de zones, ongeacht het niveau ervan in de typologie. Ook hier lijkt het gemeentelijke beleid de doorslaggevende factor. Er is een duidelijk gebrek aan volledige speelterreinen (kaart 1.13), voor de hele zone van de ‘uitgebreide’ arme halve maan (van het westen van Ukkel tot het westen van Schaarbeek rond de Vijfhoek).

¹¹ In deze tabel en op de bijhorende kaart zijn de terreinen die alleen voor petanque worden gebruikt en de voorzieningen die zijn voorbehouden voor tafeltennis weggelaten. Dit werd gedaan om de gegevens niet te verstoren met minder belangrijke elementen die niet echt tot dezelfde problematiek behoren.

3. Het bestaande aanbod en de potentiële behoeften in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

De inventaris die in de loop van fase 0 werd opgesteld, werd getoetst aan een aantal statistische variabelen die beschikbaar zijn voor het hele Gewest, om de zones van het grondgebied met de grootste nood aan speel- en sportterreinen aan te kwalificeren. De in aanmerking genomen statistieken zijn degene die de praktijk, verwachtingen en behoeften op het vlak van speelterreinen in het openbare domein kunnen beïnvloeden.

Deze statistieken werden gebruikt voor de gedetailleerde analyse van de wijken. Op die manier kan worden overgeschakeld tussen macroniveau (het Gewest) en microniveau (de statistische sector of de wijk).

De cartografische bundel omvat ook de gewestelijke kaarten van de statistische waarden met, in overdruk, de inventaris van de speelterreinen en het tracé van de zes wijken die in detail worden bestudeerd in het eerste deel.

Het pragmatische methodologische principe dat dit luik van de studie stuurt, is het volgende:

- 1. De inventaris toont delen van het grondgebied die zijn uitgerust met speelterreinen of die er daarentegen geen hebben.**
- 2. De statistische analyse maakt het mogelijk een ‘graad van dringendheid’ te bepalen, m.a.w. een aantal prioritaire acties te identificeren.**

De volgende ontwikkelingen hebben betrekking op kaarten 2.1 tot 3.7 van de cartografische en statistische bundel.

3.1. De zones met een tekort

Om te bepalen welke zones van het grondgebied niet over speelterreinen beschikken, werd elk speel- en/of sportterrein vervangen door een schijf met een straal van 300 meter om de ‘invloedszone’ aan te duiden, i.p.v. een gewone plaatsaanduiding. Dit betekent dat, in de zones van het grondgebied die niet worden gedekt door een van deze ‘invloedszones’, geen speel- en/of sportterrein beschikbaar is op minder dan 300 meter.

Deze straal komt overeen met een redelijke afstand in vogelvlucht wat de dagelijkse behoeften betreft, aangezien ze overeenkomt met een trajectduur tot 10 minuten (tegen 2,5 km/uur betekent dit 417 meter).

De trajectduur is essentieel om te voldoen aan de dagelijkse behoeften, en een duur van 10 minuten lijkt een maximum, aangezien het slechts het ‘heen’-traject betreft. Als men het ‘terug’-traject erbij telt, telt de verplaatsing al 20 minuten. Dit betekent dat, voor een bezoek van 30 minuten, men bijna een uur moet uittrekken, wat toch een niet te verwaarlozen tijdsduur is.

We kunnen dus stellen dat, als het traject langer is dan 10 minuten, het bezoek aan het speelterrein meer sporadisch wordt (een kleine uitstap) en dat de vraag over de keuze van vervoerswijze wordt gesteld (te voet of met gemotoriseerd vervoer?), zodat de nabijheid niet langer dezelfde betekenis heeft.

Kaart 2.1 toont de zones van het grondgebied die worden ‘gedekt’ door de aanwezigheid van een speel- of sportzone op een afstand van minder dan 300 meter. Negatief tekenen zich **34 zones** af met een tekort aan speelinrichtingen.

3.2. De actieprioriteiten

De zones met een tekort moeten nog worden gekwalificeerd, omdat ze niet allemaal even zwaar doorwegen. Het feit dat er geen speelterrein is in de industriezone van Anderlecht kan bijvoorbeeld moeilijk als een tekort worden beschouwd.

In de volgende fasen wordt 'gesnoeid' in de 34 hierboven gedefinieerde zones, met het doel prioritaire zones over te houden waarin het speelnetwerk in de nabije toekomst moet worden aangepakt.

3.2.1. Niet-prioritaire zones

Kaart 3.2 toont aan dat een groot deel van de slecht uitgeruste zones (zo goed als) onbewoonde zones zijn. Op dit punt is het aanbod dus afgestemd op de vraag (allebei onbestaand), zodat deze zones **definitief kunnen worden geschrapt uit de interventieprioriteiten**.

Veel van deze zones beslaan overigens grote groene ruimten, of zelfs groene speelcentra. De nabijheidsfunctie van deze ruimten is immers minder belangrijk door de grootte ervan. Bovendien zijn sommige ervan, in de huidige situatie, echte 'groene' recreatiecentra, wat aantoont dat het ontbreken van formele en openbare speelterreinen niet noodzakelijk als een tekort moet worden gezien. Vanuit dezelfde invalshoek is het belangrijk dat, op een grotere schaal, deze grote 'groene centra' (Ter Kamerenbos, het Park van Laken, het park van Woluwe, ...) een uitstekende keuze kunnen vormen vanuit de optiek van de ontwikkeling van een recreatiecentrum van regionale omvang.

Kaart 3.3 omvat 6 zones van de oostelijke tweede kroon, waar de bevolkingsdichtheid weliswaar niet onbestaand is, maar toch heel laag. Deze zones hebben een **lage interventieprioriteit** aangezien bij de lage bevolkingsdichtheid nog vrij gunstige sociaal-economische kenmerken komen (hoge inkomens, veel eengezinswoningen, grote tuinen en, in een geval, een laag aandeel van kinderen). Bovendien zijn deze zones gelegen in de rand zodat ze kunnen bogen op een zeer 'groen' karakter, wat doet veronderstellen dat de openbare ruimte er relatief groot is (parken met name).

Kaart 3.4 toont 7 zones die in de vorige fase nog niet werden uitgefilterd, maar die wel kunnen worden geschrapt wegens de dichtheid van de populatie van min-15-jarigen. Deze zones zijn centraler gelegen dan de vorige (dus de gelegenheid tot spelen in de openbare ruimte is er *a priori* lager) en kunnen een relatief hoge bevolkingsdichtheid hebben, maar de bevolkingsdichtheid van min-15-jarigen is er beperkt. Deze zones behoren tot de tussencategorie, waarvoor nog geen prioritaire acties werden vooropgesteld, maar die wel in de buurt komen.

3.2.2. Een selectie voor de bewoners

De classificatie van de 34 zones zonder uitrustingen gebeurt **op basis van de bewoners en op een gegeven moment** in de evolutie van de stad. Op basis van deze gegevens worden hieronder de prioritaire zones vastgelegd.

Bepaalde zones werden geschrapt uit de actieprioriteiten omdat ze **vandaag** geen tekort vertonen, hoewel het soms waarschijnlijk is dat de behoeften zullen worden versterkt in een min of meer nabije toekomst doordat de verstedelijking zich voortzet. Op middellange termijn

denken we bijvoorbeeld aan Tour & Taxis, op langere termijn aan de sites *station Josaphat, Delta, Plein*, of op zeer lange termijn *Schaarbeek-Rangeerstation*.

Interventieprioriteiten zijn vastgelegd voor de **bewoners**, afhankelijk van hun aantal en volgens hun behoeften, maar het is mogelijk dat een interventie zal plaatsvinden, in het kader van een nauwkeurigere doelstelling, voor andere categorieën van personen.

Bijvoorbeeld, de oostelijke zone van de Vijfhoek bevindt zich in een zone met een tekort, die uit de actieprioriteiten is geschrapt wegens de lage dichtheid van de populatie min-15-jarigen. Het stedelijk weefsel is hier sterk gemengd op functioneel vlak (veel kantoren en handelszaken), met een zeer lage bevolkingsdichtheid tot gevolg, ondanks de hoge dichtheid van gebouwen. Bovendien wonen hier vooral ‘dinkies’ (*double income no kids*), jonge stedelijke werknemers, vaak zonder kinderen. Hier zouden echter openbare speelruimten kunnen worden aangelegd, ten behoeve van de vaste klanten van de handelszaken, met het doel hun comfort te verbeteren wanneer ze hier hun inkopen komen doen.

3.2.3. De prioritaire zones

Tot slot worden twee prioriteitsniveaus geïllustreerd door **kaarten 3.5 tot 3.7**. Op basis van de dichtheid van de populatie van min-15-jarigen maken ze een onderscheid tussen:

- een groep van vijf zones van **tweede prioriteit**, waarvoor deze dichtheid niet zo hoog is;
- een groep van zes zones van **tweede prioriteit**, waarvoor deze dichtheid heel hoog is.

De volgende tabel omvat deze zones, zoals ze zijn vermeld op **kaart 3.7**.

Prioriteit 1	Prioriteit 2
Colignon – Paviljoen (Schaarbeek)	Broeck (Anderlecht)
Helmetplein (Schaarbeek)	Begijnen (Molenbeek – Sint-Agatha-Berchem)
Weldoenersplein (Schaarbeek)	Spiegel (Jette – Ganshoren)
Sint-Antonius – Bethlehem (Vorst – Sint-Gillis)	Brugmann (Laken – Jette)
West – Ransfort (Molenbeek)	Zevenbunders (Ukkel – Vorst)
Pannenhuis (Laken – Jette)	

Deze zones zijn dus prioritair omdat ze niet zijn uitgerust met speelruimten terwijl er toch een hoge dichtheid van jongeren is. Andere redenen – die variëren volgens het geval – moeten nog worden toegevoegd, en versterken dus de vaststelling van dringendheid.

Ze zijn vooral gelegen in centrale en dichtbebouwde wijken, wat vaak met zich meebrengt dat de openbare ruimte er beperkt is zodat er weinig plaats is voor informele speelruimten (in tegenstelling tot de minder dicht bebouwde wijken).

Tal van statistische indicatoren versterken de diagnose van een dringende behoefte:

- Hoge gemiddelde grootte van de gezinnen,
- Groot aandeel van gezinnen met 3 of meer kinderen,

- Groot aandeel van vreemdelingen,
- Lage inkomens,
- Geringe woonoppervlakte per inwoner,
- Laag comfortniveau van de woningen,
- Laag aandeel van privéwoningen
- ...

De bevolkingsgroepen waarvan sprake zijn in het algemeen kwetsbaar op sociaal-economisch vlak, slecht vertegenwoordigd op de arbeidsmarkt, en relatief gebonden aan hun woonplaats. Elke zone heeft wel zijn eigen profiel, en het zijn niet allemaal extreme gevallen voor alle in aanmerking genomen indicatoren. Maar door de situatie in haar geheel is de vraag naar openbare speelruimte in deze zones veel groter.

Het hoeft dan ook niet te verbazen dat deze zones in (eerste prioriteit) en rond (tweede prioriteit) de ‘arme halve maan’ van Brussel zijn gelegen, in wijken waar noch de openbare noch de private ruimte op dit moment een antwoord kan bieden op de grote vraag naar speelruimte.

4. Aanbevelingen voor de speelruimten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

4.1. Gedraglijnen

De volgende elementen vormen samen een soort van utopisch speelnetwerk in de stedelijke ruimte.

Ze vloeien voort uit de analyse van de sterke en zwakke punten van het bestaande speelnetwerk, gebaseerd op wat naar voor is gekomen uit de sessies in de klassen en de interviews op de spelterreinen.

Deze weerklank, zowel van kinderen als van ouders, toont dat velen het probleem van de buitenspeelruimte beschouwen in zijn geheel, en niet als noodzakelijk gebonden aan de formele spelterreinen. Doorheen deze trends tekent zich de plaats van het formele speelnetwerk af als deel uitmakend van de gewoonten van de gebruikers.

De onderstaande principes moeten dus in de eerste plaats in aanmerking worden genomen als een geheel van algemene richtlijnen ter ondersteuning van de invoering van een beleid voor herinrichting van het speelnetwerk.

Leren hoe kinderen spelen

Spelen is een dagelijkse activiteit voor kinderen. Ze groeien op door te spelen in de omgeving waarin ze wonen, waarin ze naar school gaan. Ze spelen niet alleen in of rond formele speelruimten. De stad kan worden beschouwd als hun speeltuin. Spelen is een activiteit voor elke dag die overal kan plaatsvinden. In de stad zijn er vele mogelijkheden voor kinderen om te spelen (fontein, plein, waterrijke gebieden, formele speelpleinen, straathoeken, ...).

In een stedelijke omgeving moeten de speelvoorzieningen zich richten tot gezinnen en verschillend leeftijdscategorieën

Spelen in de stad is een begeleide activiteit voor tal van kinderen. De kinderen gaan naar een bepaalde plek, in het gezelschap van hun broers, zussen, ouders of vrienden. Vanaf de leeftijd van 12 jaar trekken de kinderen er in het gezelschap van kinderen van hun eigen leeftijd op uit om te gaan spelen.

Natuurlijkere formele spelterreinen en groene ruimten die uitnodigen tot spelen

Kinderen gebruiken niet alleen de formele speelruimten om te spelen, maar ook, en op grote schaal, de groene ruimten. Deze plekken zijn vaak sterk gewaardeerd omdat ze mogelijkheden bieden om te klimmen, zich te verstoppen, te lopen, voor avontuurlijke spelletjes en om te fietsen.

Zorgen voor strategische en aantrekkelijke 'spots'

Kinderen en jongeren zoeken vaak informele speelruimten op om te spelen, te kletsen of gewoon rond te hangen. Deze plekken trekken hun aandacht omdat ze uniek en speciaal zijn.

De natuur integreren in de spelterreinen

Kinderen beschouwen de natuurlijke elementen in Brussel als ‘mooi’, ‘decoratief’ en ‘belangrijk’. De aanwezigheid van bloemen, water, vissen (of dieren in het algemeen) is een belangrijk kwaliteitscriterium voor de kinderen. Sommige parken en groene ruimten stimuleren de fantasie van de kinderen.

Voorrang voor spelterreinen midden in de wijken (die identificeerbaar zijn vanuit functioneel oogpunt: tussen grenzen, rond een plein, ...)

Plekken die gelegen zijn midden in het speelnetwerk van een wijk worden vaak sterk gewaardeerd. Het loont dan ook de moeite te investeren in deze plekken.

De nodige plaats laten voor vrije ruimte

De kinderen geven aan dat de ruimte tussen de uitrustingen belangrijk is, ook in de formele speelruimten; ‘We spelen vooral tussen de verschillende uitrustingen’, zeggen ze vaak. Beschikken over vrije ruimte om te lopen, te fietsen of te voetballen wordt gewaardeerd: een open vlakke, waar je kan vrij kan fietsen en rondlopen.

Formele uitrustingen als signaal

De aanwezigheid van uitrustingen toont aan dat je kan spelen op een plek, dat ze bestemd is voor kinderen. Het is een signaal, maar het spelen blijft niet beperkt tot de uitrustingen. De kinderen benadrukken dat de vrije ruimte rondom belangrijk blijft: om te voetballen (een vlak terrein, eventueel met doelen), te fietsen (ruwer terrein, water, ...), zich te verstoppen, te klimmen, ...

Plaats voor water in de openbare ruimte en in de speelruimten

De aanwezigheid van water moedigt veel kinderen aan tot spelen. Dit halen de kinderen vaak aan. Water in een verharde context is goed om te spelen als het schoon is. Kinderen houden niet van vuil of stinkend water (cf. de vijvers van Elsene).

Kiezen voor originaliteit

Kinderen hebben oog voor originaliteit en verrassingen in hun woonomgeving of speelruimten. Deze elementen stimuleren hun verwondering en fantasie.

Jongens en spel: voorrang voor sport

Jongens willen vooral voetballen. Ze houden zowel van formele voetbalterreinen als van informele pleintjes. Ook terreinen die geschikt zijn voor andere sporten vallen in de smaak.

Meisjes en spel: voorrang voor familiale en gezellige plekjes

Meisjes willen kunnen gaan zitten (op een schommel) en babbelen. Ze willen plekjes waar ze toneeltjes kunnen opvoeren, touwtje springen of tekenen met krijt. Ze zoeken vaak knussere plekjes om te spelen.

Ontwikkelen van avontuurlijke spelen

De kinderen geven aan dat ze nood hebben aan meer avontuurlijke (natuurlijke) speelruimte in de stad. Het kan gaan om speelruimten die op een formele manier zijn ingericht in een natuurlijke omgeving. Maar vaak zoeken ze gewoon uitdagingen of leuke dingen die ze kunnen doen in de stedelijke natuur.

Een openbare ruimte die de interacties tussen kinderen integreert in de stadsdynamiek

Net als volwassenen houden kinderen van de dynamiek van de stad en van sociale contacten. Ze spelen graag tussen andere kinderen, maar ze mengen zich ook graag tussen voetgangers die zich met andere zaken bezighouden.

4.2. Inplanting van de speelruimten

Het staat vast dat bepaalde gewoonten die vandaag leven op het vlak van de inrichting van speelruimten leiden tot een bepaalde standaardisering die het spelen oninteressant maakt. ‘Spelen op de modules uit catalogi’ lijkt het meest gangbare antwoord bij tal van beheerders van openbare ruimten, die uiteraard in deze benadering worden aangemoedigd door de fabrikanten. De vraag gaat evenwel niet in deze richting: de tevredenheid van de gebruikers hangt eerder af van originaliteit en onverwachte inrichtingen dan van herkenbare ruimten. De kwaliteit en de eenvoud van een ruimte waar kan worden gespeeld, haalt het vaak op het overvloedige aanbod van speelmodules die geconcentreerd in een klassieke speeltuin staan opgesteld.

Het spelen moet uit deze ruimten treden, we mogen niet alleen denken in termen van spelterreinen, maar de speelmogelijkheden van de openbare ruimte verbeteren.

Enkele relatief gemakkelijke maatregelen kunnen worden getroffen afhankelijk van, bijvoorbeeld, het type van ruimte waar men zich bevindt.

4.2.1. Spelen in de groene ruimten

Hogere speelwaarde door een sterkere integratie van de speelruimten in de groene ruimten:

De studie van de 3 wijken (Clemenceau/Flagey/Laken) toont aan dat veel speelruimten eilanden vormen binnen verschillende groene ruimten. De specifieke omheining en de toegangsbordjes aan de rand verhogen het afgesloten karakter van de speelruimten. Veel ouders zijn voorstander van afgesloten ruimten wegens het intieme karakter en het veiligheidsgevoel dat ze hier ervaren. Ook de kinderen waarderen deze formele speelruimten omdat het duidelijk is dat je er kan spelen, dat deze plekken voorbehouden zijn voor spel. Het speelse karakter van deze zones wordt echter vaak beperkt door wat zich binnen omheiningen bevindt.

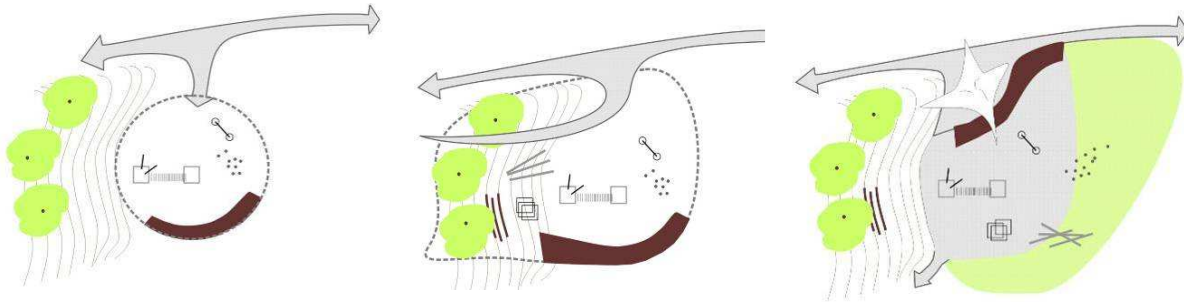
Voorstellen om het speelse karakter binnen de groene ruimten te verbeteren:

1. Informele factoren voorzien die spelen in het landschap, het reliëf, ... aanmoedigen & kenmerken van het landschap integreren in de formele speelruimten.

2. Omheiningen:

- Indien mogelijk in de groene ruimten: geen omheiningen voorzien¹²;
- Wanneer toch een omheining nodig is: een overgangszone voorzien, of een bredere ruimtelijke definitie van het speelterrein.

Enge definitie van een omheining

Brede definitie van een omheining

Geen omheining

Het KB betreffende de uitbating van speelterreinen (28 maart 2001) bepaalt dat een omheining niet noodzakelijk is voor de inrichting van een speelterrein. De rand van het speelterrein kan worden aangeduid door natuurlijke of psychologische grenzen. Het gezond verstand moet hierbij de overhand krijgen.

3. Opstellen van een speelintensiteitskaart

Wanneer een speelterrein ingeplant is in een groene ruimte, is het mogelijk de omgevingskwaliteiten van deze zone beter te integreren in de speelruimte. Het opstellen van een speelintensiteitskaart per groene ruimte is een manier om plekken te definiëren waar intensief gespeeld kan worden. Het is ook mogelijk zones met een hoge natuurlijke waarde aan te duiden die geschikt zijn om te spelen. **De speelintensiteitskaart** wordt zo een instrument om de inplanting te plannen (voor projecten van groene ruimten) en het type van speelterrein te bepalen (voor bestaande ruimten).

Speelintensiteitskaart voor het park De Kloef in Ronse

¹² Deze vraag stuit vaak op het probleem van hondenuitwerpselen. Sommige minder hoffelijke baasjes laten hun honden de zachte valbodems gebruiken als hondentoilet. Losloopzones voor honden kunnen dit probleem oplossen, net als het gebruik van andere materialen dan zand of aarde voor de valbodems (rubber in de plaats van houtsnippers of zand), of een aanpassing van het beheer van de sites.

De volgende tabel kan dienen als gebruiksaanwijzing voor deze intensiteitskaart.

In welke fase van het project?	Wat te doen?
1. Analyse van de site	<p>Het standpunt van de kinderen, jongeren,... De site analyseren met de kinderen,.. Hoe spelen ze? Wat spelen ze? Welke zones zijn interessant voor kinderen?</p>
2. Opstellen van het constructieprogramma voor de groene ruimte	<p>Een ‘globaal speelprogramma’ opstellen voor de groene ruimte. In het programma moeten de volgende punten worden bepaald:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. uitstralingsniveau (straat, sector, wijk, gemeente) 2. types van speelterreinen (formele en informele) 3. leeftijdscategorieën, 4. doelgroepen, 5. speelwaarde, 6. toegankelijkheid en omheining. <p>(+ Nagaan van de speelmogelijkheden met andere parameters (natuurlijke waarde, sociaal-culturele infrastructuur, toegankelijkheid, mogelijkheden, ...).</p>
3. Het voorontwerp	<p>Opstellen van een ‘intensiteitskaart’ voor de groene ruimte Een intensiteitskaart moet worden beschouwd als een deel van het voorontwerp.</p> <p>A. <i>Definiëren van de drie types van intensiteit.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Hoge speelintensiteit – Gemiddelde speelintensiteit – Lage speelintensiteit <p>De drie categorieën moeten worden bepaald aan de hand van de volgende parameters.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Het globale speelprogramma – De relatie tot sociaal-culturele en vrijetijdsinfrastructuur (park, sportcentrum, school, jeugdbeweging, ...) – De relatie tot de bebouwde zone (woonzone) en problemen die verband houden met de blinde gevels. – Toegankelijkheid (langzame wegen, doorgang voor fietsers, wegen voor gemotoriseerd verkeer, personen met beperkte mobiliteit) – Visuele relatie tot de omgeving – Afmetingen – Morfologie van het landschap en van de bestaande bodem – De bestaande natuurlijke waarde <p>B. <i>Bepalen van speelzones in de groene ruimte</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Formele zones: kinderen zijn de eerste gebruikers. – Informele zones: kinderen zijn medegebruikers. <p>C. <i>Bepalen van de speelintensiteit voor elke zone</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Formele zones = Hoge speelintensiteit – Informele zones = Hoge, gemiddelde of lage speelintensiteit
4. Inrichtingsplan / Organisatieplan	<p>Het type van inrichting voor elke zone bepalen op basis van</p> <ul style="list-style-type: none"> – het globale speelprogramma – de intensiteitskaart

4.2.2. Andere openbare ruimten

Buiten de parken: stimuleren van de inrichting van openbare ruimten ... waar kan worden gespeeld

Een beleid van planning van speelruimten gaat uit van de premisse dat kinderen overal in de openbare ruimte spelen. Het is mogelijk informele en formele speelruimten aan te duiden waarvan kinderen de eerste gebruikers zijn, naast infrastructures voor kinderen (scholen, kinderbewaarplaatsen, bibliotheek voor kinderen, ...). Deze informele speelruimten zijn plekken waar kinderen niet de enige gebruikers zijn, maar waar ze toch spelen of rondhangen. Deze plekken kunnen we 'openbare ruimte in ruime zin' noemen. De studie van de 3 wijken heeft aangetoond dat speelruimten vaak ingeplant zijn in het kader van een project. We hebben vaak gezien dat speelruimten worden aangelegd op plekken met nog voldoende vrije ruimte. Een pragmatische benadering lijkt vaak de norm. Speelnetwerken of een netwerk van paden voor de kinderen zijn nog niet zichtbaar. De openbare ruimte (in de ruime zin) vormt nochtans de rode draad voor een goed beleid inzake speelruimten en de inplanting van speelruimten. Ze vormt het 'cement' en ruimte voor ontmoetingen voor de stadsbewoners. Dit geldt ook voor de kinderen. Het doel zou er dus in moeten bestaan de aanleg van een openbare ruimte (in de ruime zin), die rekening houdt met de kinderen, te stimuleren. Ruimtelijke ordening, openbare ruimten, groene ruimten en speelruimten moeten als een geheel worden beschouwd.

Voorbeeld 1- Les Berges du Rhône in Lyon – Een recreatieve as die bestaat uit een 5,5 km lang 'speellint' langs de Rhône, met tal van speelmogelijkheden.

Stimuleren van informele speelruimte en elementen die aanmoedigen tot spelen

Zie ook: planning van speelruimten op het niveau van de straat

Omheiningen in een stedelijke context:

Zie ook groene ruimten

Opstellen van een speelnetwerkaart op het niveau van de sector/wijk

Om een beleid in te voeren dat het mogelijk maakt speelmogelijkheden en een openbare ruimte die geschikt is voor kinderen te ontwikkelen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, stellen wij voor plannen op te stellen voor een speelnetwerk, bij voorkeur per sector of per wijk. Wij zijn voorstander van dit niveau aangezien een wijk of sector ons inziens een duidelijke eenheid is voor kinderen en jongeren. Ze komt overeen met hun dagelijkse speel- en leefomgeving. Een speelnetwerkplan kan worden uitgewerkt tegelijk met de opstelling van wijkcontracten.

4.3. Inrichting van speelterreinen

De volgende punten zijn erop gericht de verschillende parameters vast te stellen die in aanmerking kunnen worden genomen bij het ontwerp van de speelterreinen. Ze maken het tegelijk mogelijk de inrichting aan te passen aan de lokale omstandigheden en nieuwe vormen te bedenken voor de speelterreinen.

4.3.1. Basisprincipe: het relatieve belang van de speeluitrustingen.

Uiteraard maken de uitrustingen noodzakelijk deel uit van de speelpleinen, maar minstens evenveel belang moet worden gehecht aan de ruimte: om te voetballen (vlak terrein, eventueel doelen, ...), te fietsen (verschillende niveaus, waterpartijen, ...), zich te verstoppen, te klimmen, ... **De speelterreinen worden niet alleen gedefinieerd door de uitrustingen, maar vooral door de ruimte tussen de uitrustingen. Om een speelterrein aan te leggen moeten open ruimten worden gecreëerd.** Een speelruimte is meer dan een terrein met een valzone waarop de uitrustingen staan. Om een speelterrein te creëren, moeten verschillende grondwerken worden voorzien (heuvels, hellingen, kloven, vlakke oppervlakken, muurtjes, verschillende bouwmaterialen, enz.) en groene ruimten (decoratief, als afscherming maar ook voor recreatie). De groene inrichting en de grondwerken geven vorm aan het speelterrein, maken het zichtbaar en tastbaar.

4.3.2. Inrichting en doelgroepen

De inrichting van terreinen volgens leeftijdscategorieën houdt rekening met verschillende aspecten. Voor elke leeftijdscategorie bestaan er specifieke uitrustingen, maar ook typische activiteiten en speelfuncties. Voor bepaalde leeftijdscategorieën moeten de kenmerken en de inplanting van de ruimte voldoen aan bepaalde eisen. Hieronder vindt u een overzicht voor elke leeftijdscategorie.

Type:	3-7 jaar	8-12 jaar	12 +
Typische activiteiten en functies van spelen	Voldoende gelegenheid voor - fantasiespelen - bouwspelen (zand) - ontdekkingspelen	Voldoende gelegenheid voor - uitdagingen - bouwspelen - sport (balspelen) - verstoppertje	Voldoende kansen voor - ontmoetingen en 'rondhangen' - ontwikkelen van relaties (interacties)
Noodzakelijke kenmerken van een ruimte	- veiligheid > avontuur - kleinschaligheid: de ruimte is niet interessant voor andere leeftijdscategorieën - duidelijkheid van de ruimte	- avontuur > veiligheid ('gevaar')	- mogelijkheid om de ruimte in te nemen zonder de andere gebruikers te hinderen - ontmoetingsplaats
Sociale controle en omgang met volwassenen	- Sociale controle is hier heel gemakkelijk - grote invloed van het veiligheidsgevoel van de ouders - plek voor toezicht door de ouders	- occasionele aanwezigheid van volwassenen, maar op een zekere afstand: er zijn mogelijkheden om zich te verbergen	- evenwicht tussen sociale controle - anonimiteit
Informeel uitrusting	- Overgang tussen privé en openbaar is interessant (tuin,	- Brede trottoirs, groene linten, verkeersvrije straten,	- Pleinen en andere plekken met banken en bescherming

	toegang, breed voetpad, verkeersvrije straat , inrichting in functie van het spel) - Op straatniveau	braakliggende terreinen - meer gericht op de sector	tegen zon en regen - eerder gericht op de wijk
Formele uitrusting	-open ruimte om te klimmen, te lopen en met de bal te spelen -infrastructuren met water en zand -diversiteit op het vlak van aanplantingen en materialen -kleine dingen die aanmoedigen tot spelen -infrastructuur voor de ouders -toegankelijk voor kinderwagen -afgescheiden van de speelruimte voor oudere kinderen	- open ruimte - experimenteren met verschillende materialen - specifieke activiteiten en uitrustingen (glijden, klimmen, praten, cyclocross, dieren) - gevarieerde bodem	- Grotere ruimte met mogelijkheid om te skaten, met de bal te spelen, te praten, ... - specifieke activiteiten (klimmen) - materialen voor avontuurlijke spelen - aangepaste infrastructures: stevige materialen, grote vuilnisbakken - infrastructuur voor lunch (broodjes, blikjes, ...)

Tabel opgesteld op basis van de richtlijnen van het beheersplan voor speelterreinen van Brugge en Child Friendly Cities, NUSO en Ministerie van VROM. (2006). Spelen met ruimte. Handboek gemeentelijk speelruimtebeleid. Amsterdam: Mets & Schilt, p42-50.

De volgende groepen blijven soms in de kou staan door een te gestandaardiseerd aanbod, waarvan ze niet de essentiële doelgroep vormen:

- o De allerkleinsten (0 tot 3 jaar)
- o De meisjes
- o Kinderen met een lichamelijke handicap

Het is dus van het grootste belang dat, bij de herinrichting van het netwerk, een bijzondere aandacht wordt besteed aan deze groepen, om de huidige situatie te compenseren. Buiten de eigenlijke groepen moet er ook oog zijn voor de intergenerationele dimensie, het verband tussen leeftijdsgroepen, die een zeer vruchtbare denkplaatje vormt voor de inrichtingen.

4.3.3. Diversifiëren van de types van speelterreinen

De term ‘speelplein’, die doorgaans wordt gebruikt, kan verschillende ladingen dekken¹³. Als medebeheerder van een netwerk van speelpleinen zou het verstandig zijn te streven naar een complementariteit tussen deze verschillende types van speelplein. Een speelplein kan een amalgaam zijn van verschillende, maar in het algemeen gaat het eerder om een combinatie van stukken van speelpleinen: door enkele van de hieronder voorgestelde speelpleinen samen te voegen, krijgen we één complex dat bestaat uit verschillende zones en dat dus een diversiteit biedt van speelmogelijkheden. (Het gaat om een geheel van elementen die aanmoedigen om te spelen, waarbij de uitrustingen en het landschap een harmonieus geheel vormen.

De voorgestelde speelmogelijkheden worden in het algemeen gekenmerkt door een combinatie van de factoren uitdaging en verbeelding. Op dit type van speelplein speelt het principe van het circuit een belangrijke rol. Soms worden hier ook thema’s uitgewerkt: het plein verwijst naar een specifiek tijdperk of naar een thema dat de verbeelding aanwakkerd. In dit type van speelplein kan ook water worden geïntegreerd als element voor avontuurlijk spel.

In de bijlage overlopen wij in detail verschillende types van speelpleinen en stukken van speelpleinen waarvan de belangrijkste kenmerken zijn opgenomen in de onderstaande tabel:

¹³ Zie bijlage *Tevredenheidonderzoek*, p.63

<p>Type ‘speelplein’.</p> <ul style="list-style-type: none"> - de uitrustingen nemen een relatief centrale plaats in - ze zijn gericht op ‘schommelen’, ‘ronddraaien’ ‘tuimelen’,... - ze beantwoorden aan het clichébeeld dat de mensen hebben van een speelterrein - er wordt te vaak een beroep op gedaan in de ontwerpfase
<p>Type ‘landschappelijk en avontuurlijk speelterrein’</p> <ul style="list-style-type: none"> - een geheel van elementen dat uitnodigt tot spelen - de uitrustingen en het landschap vormen een harmonieus geheel - een combinatie van de factoren uitdaging en verbeelding - het principe van het circuit speelt een belangrijke rol - water kan worden geïntegreerd als onderdeel van avontuurlijke spelen
<p>Type ‘natuurlijk en avontuurlijk speelterrein</p> <ul style="list-style-type: none"> - de zone wordt ingericht met natuurlijke materialen - er staan niet zo veel (of helemaal geen) speeluitrustingen - het landschap is in zekere zin een concentratie van natuurlijke landschappen (in het klein) - water wordt geïntegreerd als spelelement: een poel, een vijver, een beekje, ...
<p>Type ‘recreatieve sportterreinen’</p> <ul style="list-style-type: none"> - een geheel van terreinen voor recreatief sporten (vaak voetbal en/of basketbal) - men houdt zich beter niet aan de officiële afmetingen. Zo neemt de kans af dat deze sportveldjes worden ingepalmd door ‘echte sportmannen’ - een afscheiding met de omgeving is aan te raden (om de ballen tegen te houden)
<p>Type terrein voor ‘skaters/bikers’</p> <p>vier grote trends:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Skateterrein met ‘standaard’-uitrustingen (funbox, rail, <i>quarter pipe</i>...) – Bowl: voor terreinen op het niveau van de wijken of hoger – Inrichting voor skaters (ramps, slides,...) geïntegreerd in een openbare ruimte – Nieuwe trends steken de kop op: vb. dirtbike,...
<p>Type ‘Zand als speelmateriaal</p> <ul style="list-style-type: none"> - zand kan ook worden gebruikt als speelmateriaal, in ‘zandbakken’ - zandbakken bieden tal van mogelijkheden voor constructief spelen, gecombineerd met fantasiespelen - de zone rond het speelterrein is niet eentonig, maar veelvormig, en biedt verschillende speelmogelijkheden - de zandbak bestaat uit verschillende aangename zones - speelmateriaal moeten worden voorzien, maar bij voorkeur uitrustingen om te spelen met zand
<p>Type grasperk</p> <ul style="list-style-type: none"> - een grasperk waarop kinderen kunnen spelen (geen formele en afgebakende ruimte, maar een informele speelzone waarvan de kinderen medegebruikers zijn). - een grasperk kan ook uitnodigen om te voetballen of met de bal te spelen - het reliëf kan gewijzigd worden - niet ingericht als een typische sportzone - kan dienst doen als zonneweide of picknickplek
<p>Type verharde (minerale) ruimte</p> <ul style="list-style-type: none"> - ruimte om te leren fietsen, lopen, skaten - draagt bij tot vrij spelen - vaak is dit een bestaande plek waar de mogelijkheid bestaat om vrij te spelen - dit type van ruimte kan worden gecombineerd met een inrichting van een plein die uitnodigt om te spelen - soms gaat het ook om een brede strook doorheen of langs een groene ruimte of een speelterrein

4.4. Participatieve acties

Ontwerpers met professionele kennis kunnen degelijke speelterreinen ontwerpen. Bovendien kunnen de algemene criteria (zoals beschreven in deze studie) een waardevolle hulp vormen. Dit houdt echter niet tegen dat een participatieve benadering een troef vormt: zo kan optimaal worden tegemoetgekomen aan de noden en behoeften van de gebruikers van het speelterrein¹⁴. In heel wat specifieke gevallen moet de ontwerper immers een beroep doen op het ‘perspectief van de gebruiker’. Want dat is wat telt, met als uiteindelijke doel dat kinderen hun invloed kunnen laten gelden voor de aanleg van een speelterrein.

Participatie vraagt tijd en energie. Het is duidelijk dat niet elk project dezelfde graad van participatie vereist. Met andere woorden, de nood aan participatie verschilt van het ene terrein tegen het andere. Het belang van participatie neemt toe naarmate:

- de sociale context complexer is
- de ruimte waarin het speelterrein gelegen is meer problemen inhoudt.

Een participatietraject wordt altijd op maat gemaakt voor een specifiek project. Het is dus altijd uniek. Een traject bestaat bovendien altijd uit verschillende acties (één participatieve actie volstaat niet). **Een traject heeft twee sleutelmomenten: de invoering van het constructieprogramma en het denkproces over het voorontwerp.** Op basis van deze twee sleutelmomenten wordt een participatief project uitgewerkt. Bij de invoering van het constructieprogramma moet men zich vergewissen van de situatie op dat moment: ‘Hoe wordt deze ruimte op dit moment ervaren? Wat zijn de behoeften op dit moment?’ De vraag mag niet zijn: ‘Wat wil je?’ maar ‘Hoe speel je?’. In de ontwerpfase bestaat het doel erin een denkproces te starten, ideeën te genereren over een gewenste situatie. In deze fase kunnen de kinderen het werk van de ontwerper evalueren en hun bezwaren en voorstellen meedelen. Men kan nog verder gaan en de kinderen laten bijdragen aan het eigenlijke ontwerpwerk. In dit geval is het belangrijk dat specifieke problemen worden voorgelegd aan de kinderen, en dat hen niet zomaar wordt gevraagd het ideale speelplein te tekenen.

We hebben kunnen vaststellen in welke mate participatieve actie belangrijk is voor de tevredenheid van de gebruikers. In de eerste plaats vooraf, doordat ze geraadpleegd worden en kunnen **bijdragen** aan de invoering van het programma en het voorontwerp.

Vervolgens **naderhand**, door een ‘**inbezitneming**’, respect in de hand te werken, zodat beschadigingen worden vermeden en de uitrustingen in goede staat blijven en de speelwaarde behouden blijft. Deze omgang met vandalisme wordt nog versterkt door de aanwezigheid van parkwachters-animatoren tijdens de openingsuren. De participatieve actie brengt een aantal goede zaken aan het rollen (inbezitneming, respect, behoud in goede staat), op voorwaarde dat ze vanaf het begin aanwezig was en constant wordt opgevolgd.

¹⁴ Zie bijlage *Tevredenheidonderzoek*, p.63

4.5. Speelruimte plannen

4.5.1. Een index van de speelruimten voor Brussel: een strategisch planningsinstrument

Wij stellen voor dat een index van speelruimten wordt opgesteld, om de planning van de speelruimten in het Brussels Gewest te ontwikkelen. Deze index zou rekening moeten houden met kwantitatieve en kwalitatieve aspecten. Hij kan eventueel worden geïntegreerd in een index van groene ruimten. Openbare groene ruimten bieden heel wat speelmogelijkheden. Een index van de groene ruimten stimuleert de creatie van informele speelruimte en kan de formele speelruimten onrechtstreeks ten goede komen.

Niet alle groene ruimten zijn geschikt om in te spelen. De opstelling van een index van speelruimten blijkt dus nodig. Deze maakt bij voorkeur deel uit van de index van groene ruimten. Een dergelijke index moet nauwkeurig worden opgesteld en geëvalueerd. De literatuur en de werkvoorbeelden vermelden verschillende types van normen¹⁵: (1) normen van geografische spreiding (bijvoorbeeld minstens een speelterrein per geografische eenheid), (2) oppervlakenormen (bijvoorbeeld minimum x m² of minimum 3 % van de woonzone is een speelterrein), (3) infrastructuurnormen (bijvoorbeeld x types van speelterrein per x kinderen). Deze verschillende types van normen kunnen verband houden met verschillende factoren: (1) het aantal bewoners en kinderen, (2) de actieradius van de kinderen, (3) stedenbouwkundige factoren: woondichtheid, oppervlakte van de tuinen, oppervlakte van de groene ruimten, (4) sociale indicatoren, ...

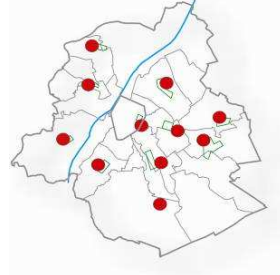
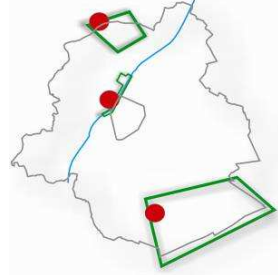
Het uitwerken van een index van speelruimten voor Brussel vormt een studie op zich. Deze ontwikkeling zou beschouwd moeten worden als een proces dat de betrokkenheid van alle actoren garandeert. De onderzoeken in Rotterdam kunnen hiervoor als voorbeeld dienen¹⁶.

4.5.2. Evolueren naar het gewenste uitstralingsniveau voor elke speelruimte

Het is belangrijk voor de planning en de inrichting van de speelruimten dat het gewenste uitstralingsniveau van elke ruimte wordt vastgelegd. De gewenste uitstraling bepaalt de uitrusting en de inrichting en de nodige investeringen. Het gewenste uitstralingsniveau mag enerzijds niet hoger liggen dan het potentiële niveau, om te vermijden dat een ruimte te veel bezoekers aantrekt of om conflicten met omwonenden en gebruikers te vermijden. Anderzijds wordt aanbevolen het potentieel van een speelterrein maximaal te benutten, vooral in een omgeving die over weinig vrije ruimte beschikt. Het uitstralingsniveau wordt onder andere bepaald door de volgende factoren: (1) het uitstralingsniveau van de groene ruimte waarin het speelterrein gelegen is (uitstralingsniveau van het plein of de groene ruimte), (2) de geografische ligging in het speelnetwerk: bijvoorbeeld een centrale ligging in de woonruimte, (3) nabijheid van een knooppunt van verbindingswegen (fietspaden, wandelpaden), (4) de nabijheid van sociaal-culturele structuren, (5) de bereikbaarheid met de wagen, (6) de bereikbaarheid met het openbaar vervoer.

¹⁵ Voor de recente normen in Nederland: Child Friendly Cities, NUSO en Ministerie van VROM. (2006). *Spelen met ruimte. Handboek gemeentelijk speelruimtebeleid*. Amsterdam: Mets & Schilt, p. 60-63.

¹⁶ Zie bijlage *Tevredenheidonderzoek*, p.63

			
Speelruimten op het niveau van de straat	Speelruimten op het niveau van de sector/wijk	Speelruimten op het niveau van de gemeente/stad	Speelruimten op het niveau van het Gewest

Door harmonieuze integratie van deze verschillende niveaus van speelruimte kan een evenwichtig netwerk worden aangelegd in het Gewest.

De speelruimten op het niveau van de straat

Deze ruimten zijn bijna informeel en bedienen de aangrenzende straat of straten. Ze worden vooral gebruikt door voorbijkomende kinderen en zijn geschikt voor een korte verblijfsduur.

<p>Principes van inplanting en geografische distributie Terreinen van minder dan 600 m² kunnen wellicht alleen werken op het niveau van de straat als multifunctionele pleintjes of als groene hoekjes. Dit betekent echter niet dat ze geen belangrijke rol kunnen spelen in het speelnetwerk. De functie van het terrein kan gedefinieerd worden bij het ontwerp van de plannen van het speelnetwerk op het niveau van de wijk. In deze context is het belangrijk dat de verschillende speelruimten op het niveau van de straat complementair zijn:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een evenwicht tussen terreinen voor jongens en meisjes, - Een evenwicht tussen terreinen voor jongere en oudere kinderen, - Een evenwicht volgens het type van speelterrein (bijvoorbeeld niet alleen voetbal, maar ook fantasiespelen, klimmen, verstoppertje spelen, ...). 	<p>Principes van inrichting en uitrusting Oplossingen moeten eerder in de ruimte dan in de uitrustingen worden gezocht. Een uitrusting kan evenwel een indicator vormen die die aangeeft dat de plek geschikt is/naar voor wordt geschoven om te spelen.</p>
---	---

De speelruimte op het niveau van een sector/wijk

→ Sectorniveau

Een **sector** is een geografische zone die bestaat uit groepen gebouwen rond barrières (verkeersassen, water, infrastructuur, ...). Deze zone komt in het algemeen overeen met een statistische sector. De capaciteit van een speelruimte op het niveau van de sector is beperkt, vergeleken met die van een speelruimte op het niveau van een wijk (bijvoorbeeld door de beperkte oppervlakte, de slechte inplanting, een groot aantal blinde muren, het gevaar van vandalisme, conflicten en hinder, de aanwezigheid van een kwetsbare natuurlijke zone, ...). De inrichting en de uitrusting moeten rekening houden met deze beperkte capaciteit.

Principes van inrichting en uitrusting:

- Eerder bescheiden infrastructuur: basisuitrusting
- Verschillende types van ruimte zijn mogelijk: klassieke of natuurlijke speelruimten
- Informele zones kunnen worden ontwikkeld

Principes van inplanting en geografische distributie:

- De ontwikkeling van speelruimte op het niveau van een sector of wijk moet passen in een strategisch plan op het niveau van de wijk. Dit gebeurt aan de hand van de opstelling van een speelnetwerkplan dat bij voorkeur deel uitmaakt van een wijkcontract of een wijkrenovatieproject. Wij hebben een proces voor ontwikkeling van een dergelijk plan opgesteld voor de 3 bestudeerde wijken:
- Oppervlakte: minstens 600 m² (indien de ruimte minder groot is, blijft het bereik beperkt tot de straat)
- Inplanting nabij de infrastructuren van de wijk (buurthuis bijvoorbeeld, sportruimte) of een knooppunt van 'langzame' wegen
- Genoeg bufferruimte ten opzichte van huizen en tuinen
- De aangrenzende straten kunnen gemakkelijk worden overgestoken
- Een goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer is aanbevolen.

Voorbeelden van speelruimten op het niveau van de sector – Speelruimten in Antwerpen (Schoolstraat, Dageraadplaats), Leuven, Herent, Berlijn

→ **Wijkniveau**

Een **wijk** is een zone die bestaat uit verschillende groepen woningen die een eenheid vormen op sociaal en stedelijk niveau.

Principes van inrichting en uitrusting:

- Voldoende infrastructuren om de kinderen en de gezinnen van omliggende wijken te bereiken.
- Verschillende types van speelruimte zijn mogelijk: klassieke speelruimten en natuurlijke ruimten die geschikt zijn voor avontuurlijke spelen.
- Een specifieke aandacht voor het proces van participatie in de wijken die gelegen zijn in de eerste en de tweede kroon.
- Intensieve follow-up van het beheer, het onderhoud en de schoonmaak.

Principes van inplanting en geografische distributie:

- De ontwikkeling van speelruimten op het niveau van een wijk of een sector dient te gebeuren in het kader van een strategisch plan voor de wijk. Hiervoor wordt een speelnetwerkplan opgesteld. In het ideale geval maakt dit plan deel uit van een wijkcontract of een wijkrenovatieproject. Een proces voor ontwikkeling van een dergelijk plan werd voorgesteld voor de 3 bestudeerde wijken (Laken, Flagey en Clemenceau-Meudon).

- Verwijzen naar de identiteit van de wijk: bijvoorbeeld door kunst te integreren in de openbare ruimte.

- Inplanting van wijkinfrastructuren (zoals bijvoorbeeld het buurthuis, lokalen van verenigingen, sportinfrastructuren, ...)
- Voorzien van animatie en parkwachters in de verschillende wijken.
- Inplanting bij voorkeur voor de woningen, blinde muren vermijden.
- Voorzien van bufferzones ten opzichte van huizen en tuinen.
- Garanderen van een goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer.
- De aangrenzende straten kunnen gemakkelijk worden overgestoken.

Bijvoorbeeld: Amsterdam – wijk De Baarsjes – speelterrein op het niveau van de wijk De Baarsjes – Een buurthuis staat borg voor sociale controle, sportveld, water, wilgenhutjes, een harmonieus beheer van parken en groene ruimten.

Speelruimte op het niveau van de gemeente/stad

Deze categorie omvat een ruim gebruiksniveau. We onderscheiden twee subcategorieën: het gemeentelijke en het stedelijke niveau. De uitstraling van de speelruimten op gemeentelijk niveau betreft een hele gemeente of enkele gemeenten. Voorbeelden in Brussel zijn: het Jeugdparc, het Georges Henripark of het Tenboschpark. Sommige speelzones van deze categorie hebben een uitstraling op grotere schaal (stad). Een voorbeeld voor Brussel: het speelterrein aan de Hallepoort. Zones zoals de Vijvers van Elsene, Park van Brussel, Jubelpark zijn geschikt voor een ontwikkeling op stedelijk niveau en op grotere schaal.

Principes van inrichting en uitrusting:

- grote oppervlakte
- aanzienlijke uitstraling:
 - Spelen met water: een fontein waarin met water kan worden gespeeld, drinkfonteintjes
 - Omvangrijke of hoge uitrustingen
 - Thematische speelruimten
- Sterk gericht naar gezinnen:
 - De openbare ruimte is ook voor de ouders een verplaatsing waard
 - Het speelterrein is voorzien van cafés of tavernes (toiletten, kleedkamers)
 - Picknickgelegenheid

Uitrustingen:

- Voor kinderen van alle leeftijden
- Uitrustingen voor collectief gebruik

Een bijzondere aandacht voor de allerkleinsten

Principes van inplanting en distributie - geografisch:

- Meer in een stedelijke context: dicht bij de wijken
- Centrale ligging ten opzichte van verschillende gemeenten
- Goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer
- Goede verbinding voor voetgangers en fietsers
- Grote oppervlakte

De ruimte is in principe toegankelijk voor iedereen (en kan eventueel 's avonds worden afgesloten)
Volledige toegankelijkheid voor gehandicapten.

Voorbeeld 1: gemeentelijk - Park Vlakamp – Den Haag (foto Carve)

Voorbeeld 2: gemeentelijk/stedelijk - Parijs –Parc Clichy Batignolles & Brussel – Hallepoort en Georges Henri

Voorbeeld 3: vooral stedelijk – Parijs – Jardin du Luxembourg

4.5.3. Speelruimte(n) met gewestelijke ambities?

Op dit moment is er in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest geen speelcentrum op maat van het gewest: dit is een gebrek dat regelmatig aan de orde komt.

Er zijn evenwel verschillende redenen om een dergelijk 'speerpuntcentrum' aan te leggen:

- **Het zou tegemoetkomen aan de behoefte van veel bewoners.** Spelen kan grotendeels worden gelijkgesteld met sociale omgang. Speelterreinen en stadsparken zijn plekken waar contacten worden gelegd en relaties onderhouden. Uit de enquêtes maar ook uit andere studies blijkt dat de levendigheid, 'het onder de mensen komen' belangrijke factoren zijn die mensen opzoeken in hun vrije tijd.
- **Een dergelijk symbolisch project kan de impuls geven** die soms nodig lijkt om de gewoonten van de beheerders van de openbare ruimten in het Gewest te doen evolueren. Een afgewerkt project, dat voortvloeit uit een grondige denkoefening en dat steunt op de bevindingen van de studie, zou door zijn voorbeeld een bron kunnen zijn van inspiratie, een reservoir van ideeën die 'werken'.
- **De openbare recreatieruimten vormen een belangrijk onderdeel van het beeld** dat een stad heeft in het buitenland. Dit is de gelegenheid voor een positieve, status verhogende communicatie een internationale stad waardig.

De keuze voor de inplantingsplaats is een belangrijk element dat in aanmerking moet worden genomen, op verschillende vlakken:

- De openbare ruimte waarin een dergelijke infrastructuur wordt aangelegd, beschikt al over een **regionale zichtbaarheid**. Het is van het grootste belang dat de site een duidelijke identiteit heeft, die indien mogelijk al leeft bij de mensen;
- De site beschikt over een **uitstekende bereikbaarheid**, dankzij zo goed mogelijke verbindingen met een zo uitgestrekt mogelijk deel van het grondgebied van het gewest. Aangezien het gaat om een site met stedelijk karakter wordt de voorkeur gegeven aan het openbaar vervoer (metro, tram, bus en trein), fietsen en wandelen, in de plaats van de auto.

Drie potentiële sites lijken in het algemeen te voldoen aan deze criteria:

- In het noorden, het **Park van Laken**¹⁷;
- In het zuiden, het **Ter Kamerenbos**;
- In het centrum, de **omgeving van het kanaal** langs de Vijfhoek en tot aan (en met inbegrip van) Tour & Taxis

Om zeker te zijn van een stevige gewestelijke dimensie moet een aantal **principes voor de inrichting en de uitrustingen** worden aangenomen:

- **Een voldoende grote oppervlakte voor tegelijk een hoge capaciteit** (potentieel aantal bezoekers) **en ruimte voor de gebruikers**. De site moet hele massa's kunnen verwelkomen in een optimaal comfort.
- **De nodige uitrustingen moeten worden voorzien voor een verblijf van enkele uren** (sanitair, waterkraantjes, snacks, ...). De gewestelijke omvang veronderstelt een zekere uitstraling, en dus langere trajecttijden vanaf het vertrekpunt. De verblijfsduur moet de trajectduur dus zeker waard zijn.
- **De inrichting is bij voorkeur spectaculair, zorgvuldig uitgevoerd**. Het is belangrijk indruk te maken door bijvoorbeeld omvangrijke uitrustingen te plaatsen, een artistieke interventie of een kenmerkend speeltuig, enz.
- **Verschillende zones moeten worden vrijgemaakt, de ruimte moet worden ingedeeld** volgens de activiteiten, en indien nodig moeten de zones worden opgesplitst om de ruimte beter te benutten.
- **De speeluitrustingen moeten aan zoveel mogelijk verwachtingen voldoen en een brede waaier van speelfuncties beantwoorden, die men elders niet allemaal samen aantreft**. Voorbeelden zijn thematische ruimten (scheepvaart, safari, jungle, sprookjes, mysteries, buitenaardse wezens, ...), water als speelelement (bruggetjes, vloten, kikkerbadjes, strand, ...). De beschikbaarheid van ruimte waar men vrij kan lopen, spelen, sporten, enz.
- **Er moet evenveel zorg worden besteed aan het comfort van de begeleiders, het hele gezin**, als aan dat van de kinderen. Het is belangrijk dat het verblijf van de begeleiders een doel kan vormen voor hen zelf, en niet alleen voor de kinderen. Er moeten dus zones met een verschillende sfeer worden voorzien, die zich richten tot verschillende profielen (druk/kalm, stedelijk/natuurlijk, ...), een of meer horecapunten, tafeltjes voor gezinnen, picknickgelegenheid, enz.
- **Speelse en sportieve activiteiten moeten worden voorzien voor alle leeftijdscategorieën, en ook voor de begeleiders** ('schaakborden'). Men dient absoluut

¹⁷ Zie met betrekking tot dit thema de sociaal-stedenbouwkundige studie over het openbare park van Laken, uitgevoerd door de BRAT, die wijst op het belangrijke potentieel van dit park op het vlak van recreatie.

te vermijden dat gezinnen wegblijven omdat het aanbod onvolledig zou zijn, zoals soms het geval is bij speelterreinen van een lager niveau.

- **De hele site moet toegankelijk zijn voor personen met een beperkte mobiliteit, en vooral moet aandacht worden besteed aan gehandicapte kinderen.**

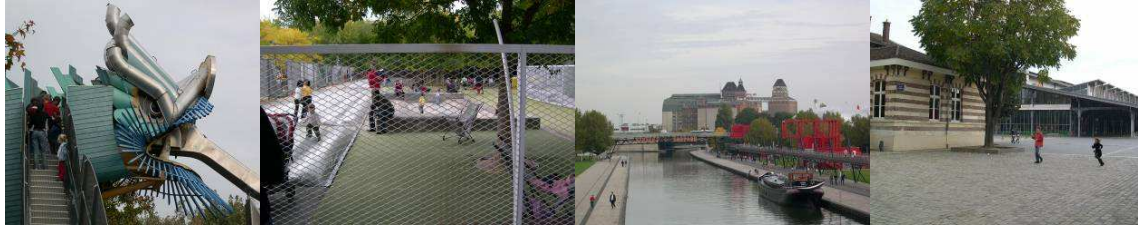
Voorbeeld 1 Centrale stedelijke Context – Antwerpen - Spoor Noord: aanwezigheid van water verbonden met tavernes, water- en zandplek, picknickruimte en centrale stedelijke context.
Een duurzaam park met ruimte voor sport, fietsen, spel en wandelpaden, veel bomen, grote grasperken, avontuurlijke speelterreinen en twee waterspiegels.

Oppervlakte	18 ha
Speel­terreinen [Voor de jongste kinderen]	2 speel­terreinen – gericht op zand 3 speel­terreinen - type ‘klassiek’ 1 speel­terrein geïntegreerd in een heuvel – type parcours = <i>in totaal +/- 2000 m²</i>
Speel­terreinen [van 6 tot 16 jaar]	1 speel­terrein – type parcours en zand /avontuur = <i>in totaal +/- 1800 m²</i>
De waterspiegel [voor alle leeftijdscategorieën]	2 grote ruimten = <i>in totaal +/- 1500 m²</i>
Informe­le speel­voorzieningen	Hang­matten (5), speel­tes (8), uit­kijk­pos­ten (5) Aantrek­ke­lij­ke bankjes
Sport­in­fra­struc­tuur (buiten)	+/- 11.100 m ² in­for­me­le sport­ter­reinen (gras­perk met klei­ne tribunes, netten...) Een jog­ging­par­cours (geïntegreerd in het park) Basket­ter­reinen (3 terreinen) Tafel­ten­nis (4 tafels)
Over­de­kte sport­in­fra­struc­turen	1 sporthal (voor­lo­pig, 3 basket­ter­reinen) 2 sporthallen (gepland)
Andere in­fra­struc­turen	Grote hel­len­de gras­per­ken, horeca (2 pun­ten), san­itair (1 punt), drink­wa­ter (5 kraan­tes), oplei­dings­ge­bouw (gepland), pick­nick­ta­fels, twee hon­den­weides
Bereik­baar­heid:	Een opti­male toegankel­ijk­heid voor bij­na het hele park (voet­gan­gers, fiet­ser­sen, kin­der­wa­gens, rol­stoelen). Fiet­spad (een grote ge­westel­ij­ke route) Het park is al­tijd open Trein­hal­te (aan de rand van het park) Bus- en tram­hal­tes (+/- 5 pun­ten aan de rand van het park) 27 par­keer­plaat­sen aan de rand van het park

Voorbeeld 2 Parc de la Villette - Parijs

Ruimte voor ontspanning en vrije tijd, cultuur en verstrooiing. Een stedelijk cultureel park, plek voor vrijetijdsbesteding, ontdekkingen en uitwisselingen, het grootste landschapspark van Parijs, een tuinstad, een tuin in de stad.

De oppervlakte van het park	55 hectare
3 formele speelterreinen [buiten]	- Jardin du Dragon (Tuin van de draak) (alle leeftijden) - Jardin des Dunes et des Vents (Tuin van duinen en wind) (-13 jaar) - Jardin des Voltiges (Tuin van de acrobaten) alle leeftijden = +/- 3100 m ²
Informeel speelruimten [buiten]	- 26 folly's: 'stadsmeubilair' (vb. een onderzeeër, Folie de l'escalier, fonteinen en bekkens, ...) - 9 thematische tuinen (vb. Jardin des Équilibres (evenwicht), Jardin des Ombres (schaduw), Jardin des Miroirs (spiegels), Jardin des Bambous (bamboe), Jardin de l'Artère (slagader), Jardin des Voltiges (acrobaten),...) - Grasperken en pleintjes (voor recreatieve spelletjes),...
2 speelterreinen/tentoonstellingen [buiten]	- Cité des enfants 2-7 jaar - speelse en educatieve activiteiten in vijf thematische ruimten: Ik ontdek mezelf, Ik kan van alles, Ik vind de weg, Allemaal samen, Ik experimenteer (Je me découvre, Je sais faire, Je me repère, Tous ensemble, j'expérimente). - Kinderstad 5-12 ans - Spelletjes, activiteiten en ontdekkingen in 6 ruimten: het lichaam, communiceren, de tv-studio, waterspelletjes, de tuin en de fabriek (Le corps, Communiquer, Le Studio TV, Les jeux d'eau, Le jardin et L'usine).
Sportzone	Geen formele zone, maar grote grasperken en pleintjes waar men kan spelen (voetbal, yoga, lopen,...)
Andere infrastructuur	Restaurant (7 punten), boekhandel/winkel, Toiletten (4 punten) Eerstehulp post, postkantoor, drinkwater (8 punten), La Grande Halle, la Cité de la musique, La Cité des sciences et de l'industrie, Le canal de l'Ourcq, cabaret sauvage, cité des sciences, Zénith,...
Bereikbaarheid:	Metro (2 ingangen), Bushalte (2 ingangen), Taxistation (2 punten) Parking (2 ondergrondse parkings), Fietspad (een grote route), Aanlegsteiger (naar het kanaal), liften (2 punten).

4.6. Herinrichting van het speeln netwerk

De in het kader van deze studie uitgevoerde analyses zijn alleen gebaseerd op een inventaris van het netwerk van speel- en sportterreinen. Op het vlak van de uitvoering van de herinrichting van het speeln netwerk moeten echter twee bijkomende overwegingen in aanmerking worden genomen, die de denkoefening verrijken en die in voorkomend geval kunnen leiden tot aanpassingen van het beleid dat moet worden gevoerd.

4.6.1. Kwalitatieve aspecten

Hoewel de kwantitatieve aspecten die in aanmerking werden genomen in het kader van deze studie van het grootste belang zijn om een actiebeleid te bepalen, zijn ook de kwalitatieve aspecten van belang, zoals blijkt uit de raadpleging van de actoren.

De tevredenheid van de belangrijkste gebruikers van de speel- en sportterreinen verschilt sterk van de ene wijk tegen de andere. Deze feedback komt nochtans uit drie wijken die zijn uitgerust met formele zones. De verschillen in tevredenheid hangen dus niet alleen samen met de aanwezigheid van uitrustingen, maar ook met de kwaliteit ervan.

De volgende tabel geeft een overzicht van de tevredenheid over de verschillende speelterreinen van de drie wijken¹⁸.

	++	+	+/-	-
Laken				
Modelwijk (hoog)			*	
Magnolia		*		
Koloniaal Park			*	
Sobieskipark		*		
Prins Leopold (8-12)		*		
Prins Leopold (3-7)			*	
Palfijnsquare			*	
Flagey				
Tuin van de Koning			*	
Jadotpark (Kindermuseum)	*			
Albert II-park		*		
Malibransstraat				*
Clemenceau-Memling				
Dauwpark		*		
Jorezstraat			*	*

Hieruit blijkt duidelijk dat sommige formele ruimten een bijzonder negatieve waardering krijgen, zoals bijvoorbeeld die van de Korte Malibransstraat in Elsene of de Jorezstraat in Anderlecht.

In werkelijkheid is de lage kwaliteit van deze speelterreinen vaak het gevolg van de vandalismeplaag die, onder andere, kon worden waargenomen in de Peterboswijk: gebrek en onderhoud en beschadigingen versterken elkaar zodat de site geen volk meer trekt, het aantal

¹⁸ Zie bijlage, *Tevredenheidsonderzoek*.

speeltuigen geleidelijk afneemt tot het strikte minimum en het onderhoud wordt beperkt tot de veiligheid.

De prioritaire zones die werden aangeduid, zijn per definitie volledig verstoken van speelinfrastructuur. Maar interventies kunnen ook noodzakelijk blijken voor de bevolking van zones die wél over speelterreinen beschikken en die dus ‘gedekt’ lijken. Er bestaan waarschijnlijk terreinen zonder speelwaarde die toch op de kaart staan.

Het kwantitatieve aspect verhult soms een realiteit die wat de kwaliteit betreft helemaal niet voldoet. Bovendien zou een grondigere observatie van de speelterreinen, geval per geval, nieuwe zones met onvoldoende voorzieningen of zelfs prioritaire zones aan het licht kunnen brengen.

Om deze zones te identificeren is een kwalitatieve inventaris van de bestaande speel- en sportterreinen nodig. Gelet op de omvang van deze taak, lijkt het het verstandigst een dergelijke analyse uit te voeren voor de wijken met een profiel dat zou kunnen wijzen op schaarste, zoals hierboven gedefinieerd. Concreet moeten eerste de zones die worden ‘gedekt’ door de uitgebreide arme halve maan onder handen worden genomen.

4.6.2. De rol van de informele speelruimten

De waarnemingen op het terrein hebben aangetoond dat het speelaanbod van een bepaalde wijk moet worden beoordeeld naargelang van zowel de formele als de informele speelruimte. Bovendien hebben de enquêtes in de klassen van de lagere school duidelijk gemaakt dat een informele speelruimte van goede kwaliteit aanzienlijk meer tevredenheid oplevert dan een beschadigde of saaie speeltuin.

De volgende tabel geeft een overzicht van de tevredenheid voor de verschillende informele speelruimten van de drie wijken.

	++	+	+/-	-
Laken				
Park van Laken		*		
Koloniaal Park		*		
Sobieskipark		*		
Park van de Bloemist	*			
Palfijnsquare			*	
Flagey				
Vijvers van Elsene			*	
Abdij van Ter Kameren			*	
Tuin van de Koning			*	
Flageyplein	*			
Clemenceau-Memling				
Lemmensplein				*
Pleinen Fiennesstraat/Brognezstraat		*		
Robert Pequeur			*	

Het is dus duidelijk dat de algemene tevredenheid kan worden verbeterd door informele speelruimten, zoals bijvoorbeeld het geval is bij de Tuinen van de Bloemist in Laken of het Flageyplein in Elsene.

Binnen het zeer algemene speelgegeven kunnen we twee grote strekkingen ontdekken: spelen in de privéruimte en spelen in de openbare ruimte.

Bij het opstellen van een beleid van herinrichting van de speel- en sportterreinen moet vooral rekening worden gehouden met de plaats van het spelen in de openbare ruimte (spelen in de privéruimte komt slechts bijkomend aan bod). Dit domein is het voorwerp van het aanhangsel bij de studie dat betrekking heeft op de inventaris van de groene en recreatieve ruimten die toegankelijk zijn voor het publiek¹⁹. Deze studie maakt een inventaris van de potentiële informele speelruimte (groene ruimten of openbare pleinen) die een aanvulling vormen bij de formele speelpleinen.

Door formele speelreinen en informele speelruimte op te nemen, kan een uitgebreide inventaris worden verkregen van het speelnetwerk dat op dit moment bestaat in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

¹⁹ *Inventaire des espaces verts et récréatifs accessibles au public (inventaris van de voor het publiek toegankelijke groene en recreatieruimten)*, studie van BRAT in uitvoering voor het BIM.

5. Conclusies

Krachtlijnen voor een herinrichting van het speelnetwerk

De krachtlijnen, die zijn opgesteld over het geheel van de resultaten van de studie, formuleren zeer kort de hoofdlijnen voor een herinrichting van het speelnetwerk.

Geen uitstel voor de prioritaire zones

De verbetering van de levenskwaliteit van alle Brusselaars is het hoofddoel van de herinrichting van het speelnetwerk. Aangezien het gebrek aan speelruimte in bepaalde wijken totaal buiten twijfel staat, is het zeer belangrijk dat hier met voorrang wordt gehandeld.

Als dringende maatregel kunnen de geïdentificeerde zones al het voorwerp zijn van grondige onderzoeken, en moet niet worden gewacht tot een algemeen actieplan is uitgewerkt.

Opstellen van een richtprogramma

In het begin van deze studie, die aanbevelingen (cf. bijzonder bestek) naar voor schuift, moet een richtprogramma worden opgesteld op verschillende niveaus, voor de planning van de effectieve inrichting van de speelruimten.

→ Bepalen van de algemene oriëntaties, tekenen van ‘datgene waarop het speelnetwerk moet lijken in de stad van morgen’, zowel globaal als lokaal:

- **Ontwikkelen van een kwantitatieve norm specifiek voor de Brusselse context**
Streefdoelen in termen van doelgroep (een zone per x kinderen), grondgebied (x zones per km² in het centrum en de eerste kroon, y zones per km² in de tweede kroon), enz.
- **Opbouwen van het netwerk rond de vier geïdentificeerde uitstralingsniveaus**
Het stedelijk weefsel is doeltreffend aaneengeschakeld indien de vier netwerken van speelterreinen complementair en geharmoniseerd zijn (niveau van de straat, niveau van de wijk, niveau van de gemeente/stadsdeel en gewestelijk niveau).
- **Ondersteunen van innovatie en originaliteit wanneer dit noodzakelijk deel uitmaakt van de speelwaarde, aan de hand van zowel nieuwe types van speelterreinen als nieuwe types van speelruimten**
Avontuurlijke speelterreinen, landschappelijke speelterreinen, maar ook openbare ruimten met speelvoorzieningen, tijdelijke uitrustingen (op braakland, ...), inrichting van ruimten met een hoge speelwaarde (Tuin van de Bloemist, ...).
- **De nodige aandacht voor de groepen die buiten het huidige aanbod vallen (de allerkleinsten, meisjes, kinderen met een handicap) en voor intergenerationaliteit**
- **Ontwikkelen van een arsenaal aan vaardigheden inzake participatieve actie**
Van ontwerp tot beheer en animatie: de betrokkenheid van de gebruikers staat borg voor duurzame speelruimten van goede kwaliteit. Dat is een van de sleutels voor succesvolle projecten in de wijken waar beschadigingen de duurzaamheid van de uitrustingen bedreigen (cf. net de prioritaire zones).

- **Hernieuwde belangstelling voor de sportuitrustingen in een algemenere denkoefening over ‘speel- en sportterreinen’**

Met betrekking tot sport in het algemeen is originaliteit mogelijk (sportieve speeltuigen en speelse sportuitrustingen, tijdelijke installaties,...). Het gebrek aan ruimte voor inlineskates, skateboards en bikes wordt nijpend.

→ **In de mate van het mogelijke moet het speeln netwerk worden herbekeken rekening houdend met de informele speelruimte (groene ruimte, pleintjes, pleinen, ...) en een kwalitatieve plaatsbeschrijving van het huidige aanbod (identificeren van formele ruimten die niet voldoen). Uitvoeren van een grondige analyse van dit type, ten minste voor de prioritaire zones (een schema van het speeln netwerk).**

→ **Afhankelijk van de twee vorige punten moet worden beslist welke wijzigingen moeten worden aangebracht aan het bestaande speeln netwerk, door eerst te steunen op de bestaande speelruimten (en ze opnieuw te kwalificeren), en door vervolgens de mogelijkheden voor creatie van nieuwe sites te bestuderen.**

Creëren van (een) spelerterrein(en) van gewestelijk belang

Om te voldoen aan een duidelijke vraag

De gebruikers zoeken grote, levendige speelcentra, met veel bezoekers, die een hele waaier van activiteiten bieden, ...

Dit is een direct antwoord op de bekommernissen over de levenskwaliteit in de stad.

Om het imago van de stad te verbeteren

Het symbolische karakter van een dergelijke project ten dienste van de gezinnen is een troef voor het imago van de stad bij de bewoners en voor het imago van Brussel in het buitenland.

Om de praktijk op het vlak van de inrichting van speelvoorzieningen nieuw leven in te blazen

Door het voorbeeld te tonen, door een reservoir van ideeën aan te leggen waaruit de beheerders van openbare ruimten kunnen putten.

Communiceren

→ **Met het grote publiek: laten kennismaken met het huidige aanbod, gezinnen die op zoek zijn naar speelruimte wegwijs maken aan de hand van verschillende media (on line zetten van de verzamelde gegevens, ‘speelkaart’, beschrijvende fiches, publicatie van brochures, plan, toegangskarten, ...).**

→ **Voor de beheerders van openbare ruimten: ontwikkelen van een cultuur van openbare ruimten waarin kan worden gespeeld, tot stand brengen van een ‘speelreflex’ door, zoveel mogelijk, te werken met de verschillende niveaus in het beheer van de openbare ruimten (besturen, overlegcomités, ...).**

De gemeentelijke beheerders bijstaan/steunen door hen te laten putten uit de opgedane ervaring.

Constant streven naar complementariteit tussen de netwerken van de verschillende instellingen, en alle beheerders laten deelnemen aan de algemene denkoefening die werd aangevat door het BIM.